

ACHTER DE SCHERMEN

NIEUWSBRIEF VAN HET WILLEM ELSSCHOT GENOOTSCHAP

Inhoud

De falende mens

Geen woord te veel,
geen gebaar te dik, geen
opmerking overbodig.
Twintig jaar tafelen met
Elsschot

Walter Vilain en Willem
Elsschot

Een ontmoeting in Den
Haag

Toen Elsschot nog in
Brussel woonde

‘Dien groten mijnheer die
niet gearzeld heeft zijn
kleine onbekende vriend
beschermend onder de
vleugels te nemen’

2021: 100 jaar *De
Verlossing* in Herselt

WILLEM ELSSCHOT BENEFIETDINER 2021

De falende mens

*door Jan Jambon, minister-president van de
Vlaamse regering*

*In zijn gezin en in zijn
kleinkind vond Willem Elsschot
het geluk. Niemand kan
ongevoelig blijven bij zijn ode
aan het grootvaderschap.*

Geachte dames en heren,

Elsschot heeft mee de Vlaamse literatuur uit de klei getrokken. Terwijl in de streekromans van veel van zijn tijdgenoten de koeien loeiden, de emmers op het erf rammelden en de dorsvlegels boven de schrale akkers zweefden, schreef Willem Elsschot zijn eerste roman over een pension in Parijs, bewoond door rare vogels en een begerlijke dienstmaagd. *Villa des Roses* ademt de grootstad uit, een wereld die danig verschilt van het pastorale universum dat toen de dominante setting vormde in de Vlaamse literatuur.

Aan tafel op 21 september 2021.

Wat niet wil zeggen dat de wereld van Elsschot een uit zijn voegende barstende megalopolis is zoals bij Louis Ferdinand Céline.

Karel Verhoeven, hoofdredacteur van De Standaard, leidt de sprekers in.

Het merendeel van zijn werk speelt zich af binnen de muren van de Koekenstad – of toch de nabije omgeving. Als het vreemde opduikt dan botst hij er hier op straat op; zoals met de drie Afghaanse sloebers in *Het Dwaallicht*. Elsschots personages dorsten niet Kuifje-gewijs op het internationale avontuur, ze komen er toevallig mee in contact en het verdwijnt net zo toevallig weer uit hun leven.

Wanneer Elsschot of diens mystificatie Frans Laarmans om professionele of private redenen toch Antwerpen moest verlaten, kon de terugkeer niet snel genoeg plaatsvinden. Elsschot was graag hier. In zijn kantoor aan de Groenplaats, in zijn huis in de Lemméstraat; maar nog liever in de bruine kroegen van de Scheldestad: in de Quinten Matsijs of de Hulstkamp.

Cyriel Van Tilborgh begroet Cathy Berx, gouverneur van de provincie Antwerpen, met de vermaarde rugzak.

Het is de wereld waarin Elsschot zich thuis voelde, dicht bij het volk. Ook al boerde hij als reclame-ondernemer verre van onaardig, het liefst vertoefde hij aan de rafelranden van de maatschappij. Elsschot oordeelt in zijn werk zelden. Hij erkent het menselijke tekort – dat ook het zijne is – in een oogopslag. Tot de vriendenkring van Elsschot behoorden zakenlui, politici, advocaten, dokters, priesters en andere vooraanstaanden.

Maar het kloppend hart, het begripvolle mededogen en de compassie van Elsschot lagen bij hen die vermord dreigden te geraken door de tandwielen van de moderne maatschappij.

En tenslotte: dat Nederlands. Uiteraard dat Nederlands van Elsschot. Ik had het daarnet over de setting waarin Elsschot zijn personages plaatste en hoe hij zich daarmee onderscheidde van vele van zijn toenmalige vakbroeders. Een ander onderscheid is vandaag meer dan ooit duidelijk: in tegenstelling tot veel van die collega's kan hij nog steeds gelezen worden. Zijn Nederlands is even fris en toegankelijk als 100 jaar geleden. Het is zowel modern als barok, zowel kernachtig als zwierig; het is met andere woorden tijdloos.

Dames en heren,

Bij het herlezen van het oeuvre, dringt zich stevast een pertinente vraag op: wie is hier nu eigenlijk aan het woord? De geharnaste burgerman Alfons De Ridder? De gevierde literator Willem Elsschot? Het literaire alter-ego Frans Laarmans?

Drie namen die elk op dezelfde persoon beslag leggen zonder er volledig mee samen te vallen. Bij het uitschrijven van de tekst heb ik mij gerealiseerd dat het niet eenvoudig is om door die literaire mystificatie heen te zien. En wellicht bedoelde hij dat ook zo.

Een aantal jaren geleden analyseerde de burgemeester van deze stad, toen hij de Elsschotlezing mocht geven, het gedicht 'Het Huwelijk'. Met het hem gekende ironiserende cynisme bracht Bart De Wever toen een kleine ode aan de schijnheiligheid. Aan de deugd van de hypocrisie, zoals hij dat noemde, verwijzend naar de vermeende uitspraak van een ander gekend politicus.

Het was een lezing waar nogal wat heftige reacties op kwamen. Ook niet moeilijk voor een gedicht dat over de jaren heen niets van zijn onbeschaamdheid heeft verloren. Die beruchte woedende doch berustende biecht van een echtgenoot is zelfs in deze moderne tijden een hoogst ongemakkelijke lectuur.

Als kersverse echtgenoot in een pril huwelijk is het alleszins hard om te lezen. Maar wat misschien nog het meeste verbijstert aan het gedicht, is niet de ondragelijke eerlijkheid ervan, maar het moment waarop hij het schreef. We spreken van het jaar 1910.

Hij was toen nog geen dertig jaar, zijn huwelijk was nog jong, zijn gezin moest nog aan de imposante aanwas beginnen. In 'Het Huwelijk' spreekt niet de ouder wordende man die door een dood huwelijk langzaam tot wanhoop wordt gedreven, maar een jonge vader die nog geen afscheid kan nemen van het bohémien-leven dat hij tot dan toe had geleid.

De radicaal die met zijn flamingantisme de Antwerpse Franstalige bourgeoisie in de gordijnen joeg, de anarchist die met zijn vrienden het Schipperskwartier inpalmde, de brutale vlegel die ons 'Schele Vanderlinden' schonk....

De kelners van Salons Schoeters.

Het lag in 1910 nog maar net achter hem. Het gedicht verhaalt de teleurstelling, de aanvaarding en uiteindelijk de berusting van een jonge vader die komaf moet maken met zijn illusies. Het leven is niet uitgedraaid zoals we gedacht en gehoopt hadden; dat beseffen en accepteren, heet volwassen worden.

Maar desondanks is en blijft het een wonder dat het huwelijk met (Jeannette Joséphine) – Fine – Scheurwegen – zijn jeugdliefde en de moeder van zijn kinderen – zestig jaar lang heeft standgehouden.

Het was het verhaal zoals er in die tijd duizenden waren. Ze leren elkaar kennen op de kermis van Berchem, worden hopeloos verliefd en Fine geraakt snel – te snel – zwanger. Nog voor de liefde echt tot bloei kon komen, dwong de morele verplichting Alfons De Ridder om volwassen te worden – waarschijnlijk tegen zijn zin in.

Dat dubbelzinnige zal steeds in zijn verhouding met Fine verscholen blijven. Aan de ene kant boosheid, verbittering en ontgoocheling, maar evenzeer tederheid, schuldbesef en het verlangen naar verlossing. In ‘Aan Fine’, een gedicht geschreven enkele jaren na hun ontmoeting en zeven jaar voor ‘Het Huwelijk’, komt die dubbelzinnigheid het best tot uitdrukking:

Ik heb u altijd zoveel leed gedaan
Mijn mager lief en u toch zo doen lijden;

En even verder:

Gij zijt een beeld van 't goede dezer wereld,
Het helder lichtend goddelijk ware

Elsschot was geen monster maar een falende mens – zoals wij allen dat zijn. En net dat maakt hem zo pijnlijk herkenbaar. Een mens ook, die met het ouder worden tot inkeer en rust lijkt te komen.

Dames en heren,

Ik ben dan misschien wel een prille echtgenoot, een jonge vader ben ik al lang niet meer. Mijn kinderen hebben het ouderlijke nest verlaten en zijn elk hun eigen weg gegaan. Ik heb ondertussen vijf kleinkinderen, waarvan het meest recente exemplaar nog geen twee weken oud is.

‘Het Huwelijk’ als gedicht spreekt me op dit moment minder aan. Laat ons zeggen dat ik in deze fase van mijn leven verkies om in de idylle van ‘Het Huwelijk’ te willen geloven.

Op dit punt in mijn leven, spreekt die berustende, bezadigde Elsschot tot mij. Niet de verbeterde jongeman van ‘Het Huwelijk’, niet de ambitieuze maar gesjeesde verkoper uit *Kaas* of de tot inkeer gekomen commerciant uit *Lijmen/Het Been*.

Vandaag ligt mijn hart bij *Tsjiip/De Leeuwentemmer*: het relaas van Frans Laarmans die grootvader wordt op zijn geheel eigen manier.

In die roman – bestaande uit twee novelles – brengt Elsschot het verhaal van een man die zijn kinderen volwassen ziet worden en zich afvraagt waar de tijd is heengegaan. En tegelijkertijd tot het knagende besef komt dat

die tijd beperkt is en stilaan op geraakt. In zijn kleinkind ziet hij een nieuwe kans, een laatste kans.

Gastheer Luk Lemmens, gedeputeerde provincie Antwerpen.

Terwijl in andere romans uit die periode lieven nog geschaakt worden op dorpskermissen, is de dochter van Laarmans aan een internationale vrijage met een Pool begonnen die weliswaar – spoiler alert – minder fortuinlijk zal eindigen. Het huwelijk loopt op de klippen en de jongen wordt achtergehouden in Polen. Het is de moeder die de kleine jongen uiteindelijk terug naar de veilige haven in Antwerpen zal brengen. Dat laatste verhaal brengt Laarmans in een reeks brieven gericht aan zijn zoon Walter, die in Parijs verblijft.

Van de bittere woede uit ‘Het Huwelijk’ is hier geen sprake meer, evenmin van de ambitie uit *Kaas* of de cyclus van spijt en inkeer uit *Lijmen/Het Been*. *Tsjip/De Leeuwentemmer* ademt een enorme huiselijkheid uit, ook al wordt die voortdurend onderuit gehaald door die typische Elsschotiaanse ironie.

Frans Laarmans worstelt dan ook voortdurend met zijn tekortkomingen als vader en als echtgenoot. Besluiteloos en twijfelend weet hij nooit wat te doen. Zijn onhandige en onbeholpen pogingen om als pater familias zijn verantwoordelijkheid te nemen en zijn plichten te vervullen, lopen stevast schipbreuk. En zittend op het wrakhout komt hij telkens tot de conclusie dat zijn vrouw en kinderen hem weer eens een stapje voor waren. In zijn hoofd zweert zijn gezin tegen hem samen en het is moeilijk uit te maken of dit ook niet effectief zo is.

‘Hoe minder ik thuiszit, hoe beter alles schijnt te marcheren,’ verzucht Laarmans, waarna hij wederom de geborgenheid van zijn stamcafé opzoekt om het allemaal te laten gebeuren. Daar kan hij minder kwaad dan dat hij zich moet. Elke pantoffelheld in Vlaanderen weet maar al te goed wat Elsschot daar precies beschrijft.

Maar hoe inept hij ook is, niemand kan ongevoelig blijven bij de ode die Elsschot dan wel Laarmans brengt aan zijn kleinkind en aan het grootvaderschap. Frans Laarmans beseft maar al te goed dat hij in zijn leven fou-

ten heeft gemaakt, dat hij niet steeds de man en vader is geweest die hij had moeten zijn. Hij had beter moeten doen, maar liet het na. En dan, als hij in een café zit te wachten op de komst van zijn kleinkind – die hij voor het eerst dan zal zien – en zijn tekortkomingen overpeinst, verschijnen zijn overleden ouders en spreken hem toe:

Cathy Berx, gouverneur van de provincie Antwerpen, Jan Jambon, minister-president van de Vlaamse regering en Karel Verhoeven, hoofdredacteur van De Standaard.

‘Zie je wel, jongen, dat er nog goede dagen komen? Laat ze allen trouwen. Laat ze alles medenemen. Als ze maar kinderen verwekken die uw verkleumde hart zullen opwarmen.’

Het is een scène die tot tranen toe ontroert. Wat er ook allemaal gebeurd is, wat voor een potje we er allemaal van gemaakt hebben, zodra we dat kleine, nieuwe leven in onze handen nemen, verandert de wereld voorgoed en moeten we de kans die ons geboden wordt met beide handen grijpen.

Dames en heren,

‘Ik heb altijd weezin ervaren tegenover mensen en politici die ons het geluk beloven te brengen,’ zei Simon Carmiggelt decennia geleden in een interview. Wie wat vertrouwd is met de Amsterdamse stukjesschrijver, weet hoe schatplichtig hij is aan Willem Elsschot, over wie Carmiggelt overigens in de jaren zeventig ook een boekje schreef.

Een genietend publiek.

Maar politici die het geluk beloven, daar moest Carmiggelt dus niets van weten. En hij herinnerde zich het verhaal van de weduwe van Osip Mandelstam, een Russisch dichter die door zijn voormalige strijdmakker Stalin in een Goelagkamp werd gestoken en daar omkwam. ‘Eenmaal in ons leven hebben wij de mensen gelukkig willen maken. Dat zullen we onszelf nooit vergeven,’ verzuchtte ze.

Politiek kan het geluk niet maken, noch voor de beoefenaars er van, noch voor de onderworpenen er aan. Politiek kan wel de noodzakelijke voorwaarden die nodig zijn om het geluk te realiseren, wegnemen, zoals Carmiggelt eens schamper opmerkte.

En daarom moet een politicus altijd met de grootste omzichtigheid te werk gaan en zich goed realiseren wat die cijfertjes in zijn tabellen allemaal betekenen voor het leven dat elke mens leidt.

Want mensen vinden geluk in een mooie natuur, in een gezond sociaal leven, in een eigen huis verwerven, een gezin stichten en dat tot wasdom zien komen ... Het is onze opdracht om de randvoorwaarden te creëren waarin de burger zijn eigen geluk kan vinden en maken. Het geluk zelf kan de politiek haar burgers niet schenken.

En dat geluk vond de drie-eenheid Alfons De Ridder-Willem Elsschot-Frans Laarmans uiteindelijk in zijn gezin en in zijn kleinkind. Een kleinkind waarmee grootvader een verbond sluit. Dat verbond wordt gesloten in *Tsjip* en krijgt een naam in *De Leeuwentemmer*: de Mannen van de Dorre Bladeren.

Gastspreker Jan Jambon, minister-president van de Vlaamse regering, vertelt zijn eigenzinnige visie op Willem Elsschot.

En daarom wil ik afsluiten met de woorden van de grootmeester zelf, omdat niemand hem kan verbeteren. Het pact tussen grootvader en kleinzoon, voor eeuwig vastgelegd op het statige document dat *Tsjip/De Leeuwentemmer* is:

Tsjip en ik zijn gezworen kameraden. Samen zullen wij door dik en dun gaan, ik voorop. En ieder krijgt

zijn werk. Terwijl ik de doornen kap, kan hij de bloemen plukken. Langs de baan zal ik hem onderrichten: dat hij veel moet doen van wat ik heb nagelaten en veel nalaten van wat ik heb gedaan; dat hij de gevulde hand moet afstoten, dat hij niet bukken mag voor 't geweld; juichen noch rouwen op bevel van de machthebbers. Dat hij moet opstappen met de verdrukte scharen om vorsten en groten tot brij te vertrappen. Ik zal met hem het lied der bevrijding aanheffen en zo bereiken wij samen het land waar die gouden vogel jubelt, véél hoger dan de leeuwewrik. Zijn blik zal de boze bedaren, voor rotswanden zal hij de bazuin steken. Geen drek, geen tranen die ons stuiten, want ik zal waden en hij zit op mijn schouders.

Waarna de grootvader nog zijn eigen persoonlijke clause toevoegt aan het pact:

Ik ben bereid afstand te doen van alles in ruil voor de ademtocht van dat jonge leven, voor de geur van die ontluikende roos.

Een warm applaus voor gastspreker Jan Jambon.

Ik dank u.

Geen woord te veel, geen gebaar te dik, geen opmerking overbodig. Twintig jaar tafelen met Elsschot.

door Peter Vandermeersch, Publisher Independent News en Media in Dublin

Dames en heren,

Eerst en vooral dank, Karel, voor jouw beide inleidingen. Ik weet als geen ander hoe moeilijk het is om telkens opnieuw enige positieve, laat staan lovende, woorden te zeggen over de sprekers die hier dit hoge spreekgestoelte menen te moeten beklimmen. Dat je daarin geslaagd bent voor met name de huidige Vlaamse minister-president siert jou. Het bewijst dat journalistiek bij *De Standaard* nog steeds erg creatief kan zijn.

Gast spreker Peter Vandermeersch.

Maar ook dank aan Jan Jambon zelf voor de puike manier waarop U, mijnheer de minister-president, mijn voorprogramma heeft verzorgd. U heeft talent. U moet daar eens wat mee doen. Overigens was ik blij dat u het niet had over de Afghaanse asielzoekers uit *Het Dwaallicht*. Volgens sommigen van uw collega's hebben ze een huis kunnen kopen met het kindergeld dat ze destijds kregen of waren het eigenlijk een soort undercover terroristen. Maar gelukkig bent u daarver van weggebleven. Dat siert u dan weer.

Dames en heren. Weinigen onder u weten het, maar dertig jaar geleden waren Jan Jambon en ik collega's. We werkten eind van de jaren tachtig, begin van de jaren negentig namelijk een tijdje samen bij de Vlaamse Uitgeversmaatschappij, de VUM, de verre voorloper van Mediahuis. U, mijnheer Jambon werkte er als hoofd van de klantendienst, ik was er een jonge journalist. Ik werd hoofdredacteur van DS en NRC en ben inmiddels uit-

gever in Dublin. U ging Uw gang. Een van ons maakte dus een mooie carrière,... de andere ging in de politiek.

Dames en heren. Toen ik al een hele tijd geleden zat na te denken over wat ik vanavond zou brengen, – mijn eerste versie van deze lezing dateert van Kerst 2019 – dacht ik dat deze twintigste editie een uitgelezen moment zou vormen om het niet in de eerste plaats te hebben over Alfons De Ridder of Willem Elsschot zelf, maar wel over dit benefietdiner Lijmen bij Dwaallicht. Ik heb dus besloten om een soort metalezing te maken van de lezingen die we hier hebben mogen horen.

Om te beginnen moeten we dan vaststellen dat het eigenlijk gaat over 23 edities. Want ooit heeft dit diner een klein broertje gehad. Maar dat is nooit opgegroeid. In 2011 vond in het Rotterdamse stadhuis tegen de schappelijke prijs van 175 euro per persoon het eerste Nederlandse benefietdiner plaats. Inderdaad in Rotterdam, daar waar Elsschot zijn *Villa des Roses* schreef en de stad van de NRC, de *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, voor dewelke Alfons De Ridder correspondent was. Jammerlijk doofde het Nederlandse initiatief al na drie edities uit. Een van de meer welwillende verklaringen voor deze mineure mislukking luidt dat mijn Nederlandse landgenoten, maar al te graag naar Antwerpen afzakken voor dit benefietdiner.

Een kleurrijk aperitiefhapje.

Laat me trouwens stilstaan bij het woord benefietdiner. Dat bestaat uit twee delen, benefiet en diner. Volgens de

Luk Lemmens, gedeputeerde provincie Antwerpen, Veerle Dieltiens, echtgenote Jan Maniewski, Jan Maniewski en Jan Vanhevel, voormalig ceo van de KBC Bank en Verzekeringen.

dikke Van Dale gaat het over een diner waarvan, luister goed, ‘de opbrengst bestemd is voor een goed doel’. Nu loop ik hier al 20 jaar mee, maar heb ik eigenlijk nog nooit iets vernomen over dat goede doel. Het tweede deel van het woord is diner. Dat is opmerkelijk. We noemen dit dus niet een benefietlezing. Of een benefietrede. Of een benefiet-oratio. Neen. Dit is een benefietdiner. En dat stelt meteen de prioriteit van deze avond duidelijk. Het gaat hier in de eerste plaats om het eten. De sprekers, zoals vanavond de heren Jambon, Verhoeven en ikzelf, zijn er dus maar om de lege tijd tussen voorgerecht, hoofdgerecht en dessert op te vullen en de mensen van de bediening de tijd te geven om de glazen flink bij te schenken.

Nu goed. Hier in Antwerpen zijn er tot en met Jan Jambon, 32 gastsprekers geweest. Nu zal u zich natuurlijk afvragen: 32 sprekers op 20 benefietdiners? Hoe kan dat? Ofwel zijn er 20 sprekers op 20 diners. Ofwel 40 op twintig, omdat er zoals vanavond twee sprekers worden opgevoerd. Dat zit zo: de eerste zeven jaren was er maar één spreker per diner. Patrick Janssens, Mark Eyskens, Frits Bolkestein, Louis Tobback, Piet Van Eeckhaut en Steve Stevaert moesten het tussen 2001 en 2006 echt wel op hun eentje doen

Dat veranderde in 2008. Vanaf dan besloot het ‘selectiecomité voor de spreker van Lijmen bij Dwaallicht’, ook bekend als Cyriel Van Tilborgh, dat we twee sprekers nodig hadden. Terwijl in 2006 de betreurde Steve Stevaert nog in zijn eentje, én zoals sommigen onder u zich zullen herinneren, zonder spiekbriefje de zaal toesprak, hadden we in 2008 twee sprekers nodig: de bekende inwoner van Puurs, Antwerpen en weer Puurs, Kris Peeters, toen minister-president en op het hoogtepunt van zijn politieke carrière, en professor Rik Torfs, toen nog verbonden aan een goede krant. Dat brengt ons natuurlijk bij de vraag. Wat ging er mis in 2007? Wie was de laatste man die als enige dit podium mocht beklimmen.

Laat mij u zeggen dat de naam van de heer YL uit Ieper in Elsschotkringen sedertdien maar fluisterend wordt uitgesproken. Hij kreeg het jaar van zijn Elsschotlezing weliswaar 800.000 voorkeurstemmen, maar dat de man van slag was bleek al uit het feit dat hij dat jaar op onze nationale feestdag vol opgewekt zelfvertrouwen de Marseillaise begon te zingen. Nadien is het niet meer goed gekomen. Van minister-president ging het naar Belgisch premier, naar de Oeso, naar iets in Zweden met democratie en sedert een paar jaar naar een Chinees kapitaalfonds.

Het ‘selectiecomité voor de spreker van Lijmen bij Dwaallicht’, ook bekend als Cyriel Van Tilborgh, besloot daarom geen risico meer te nemen en voortaan twee sprekers voor te schotelen. Eigenlijk een erg Boormanianse tactiek. Blijkt het publiek de eerste spreker minder te kunnen waarderen, mijnheer Jambon, dan is er een tweede. Een soort elsschottiaans vangnet dus. De kans dat u tevreden naar huis gaat verdubbelt voor hetzelfde geld.

De menukaart, getekend door Jan Vanriet.

Terug naar mijn 32 voorgangers. Enkele cijfers.

- Amper zeven van 32 sprekers, minder dan een kwart dus, waren vrouwen. Voor we de eerste vrouw aandurfd, gouverneur Cathy Berx in 2009, passeerden hier tien mannen.
- Zeven van de 32 hebben de Nederlandse nationaliteit. Europees commissaris Frits Bolkestein beet de spits al af, vier jaar geleden verdedigde Jan Mulder, intussen populairder in Vlaanderen dan in Nederland, de oranje kleuren.
- Tweederde van alle sprekers, twintig in totaal, waren politici of ex-politici. Bij de niet-politici overheersen met mensen als Phara de Aguirre, Kathleen Cools en Indra Dewitte collega’s uit de media, maar op dit po-

dium trof je ook wel eens een bankier aan (Herman Daems), een bisschop (Johan Bonny), een topdiplomaat (Frans van Daele) of een hoogleraar Kerkelijk Recht die toen nog niet al te verward overkwam.

- Interessant dan weer is de ideologische verdeling van die twintig politici. We telden acht christen-democraten, vijf socialisten of sociaal-democraten, drie liberalen, en vier N-VA-ers. Die laatste groep komt de voorbije jaren snel opzetten. Tussen 2001 en 2015 was er geen enkele Vlaams-nationalist te vinden op dit podium. In de voorbije zes edities waren er vier NVA-ers te gast. Je zou bijna denken dat Cyriel Van Tilborgh zijn oog heeft laten vallen op de projectsubsidies van het departement cultuur.

Luk Lemmens verwelkomt de Nederlandse ambassadeur Pieter Jan Kleiweg de Zwaan.

En zoals in onze maatschappij, terwijl het uitstekend gaat met de Vlaams-nationalisten gaat het van kwaad naar erger met de liberalen en de socialisten. Het is van 2012, dus straks tien jaar geleden, dat met Annemie Turtelboom een liberaal op dit podium stond. Nu hoor ik wel onbevestigde geruchten dat Cyriel via Whatsapp gesprekken had aangeknoopt met Alexander De Croo. Die zou, volgens onbevestigde geruchten, enkel willen komen als hij het over de Italiaanse vertalingen van Elsschot mocht hebben. Maar ik geef toe, die informatie heb ik enkel uit *P magazine* en mij is gevraagd om daar niet verder op in te gaan.

De sociaal-democraten dan. Hen vergaat het nog slechter. Ooit waren ze overheersend. Toen Stevaert in 2006 sprak, was hij de derde socialist op zes sprekers na de burgemeesters van Antwerpen en Leuven, Patrick Janssens en Louis Tobback. Sindsdien sprak hier geen enkele Vlaamse sociaal-democraat meer. ‘Maakt u zich geen zorgen, zei Stevaert in 2006 over wat hij zelf het ‘indrukwekkend eskadron socialisten op dit spreekgestoelte’ noemde. ‘Ik zal ongetwijfeld de laatste zijn’.

Het bleken profetische woorden. Job Cohen en Frans Timmermans kwamen later vanuit Nederland nog even de rode kleuren verdedigen. Maar Vlaamse socialisten verdwenen. Volgens alweer onbevestigde geruchten zei Conner Rousseau dat hij het niet kon uitleggen aan kassierster Deborah van de supermarkt dat *Kaas* ook een boek was en hij wou alleen komen als hij hier over de zeventigste herhaling van *FC De Kampioenen* mocht komen spreken.

Het is overigens opmerkelijk dat hier nooit een groene politicus het woord heeft gevoerd. Dat gemis werd weliswaar gedeeltelijk goed gemaakt door Femke Halsema in Rotterdam. Maar misschien luisterden de groene politici wel naar de wijze woorden van Steve Stevaert die in zijn lezing zei: ‘Als zoiets uitlekt bij de bevolking, dat je wel eens een boek leest, dan is het uitgesloten dat je ooit nog verkiezingen wint.’

Een Vlaams-Belanger heeft hier evenmin het woord gevoerd. Dat zou zich tegen ons kunnen keren. Want daarover zei Tom van Grieken een paar weken geleden dat hij daarvoor aan het Elsschotgenootschap de ‘rekening zal presenteren in 2024’.

Dames en heren. Ik heb dus alle woorden herlezen die hier de afgelopen jaren vanop dit spreekgestoelte over Elsschot zijn uitgesproken. Die opgetelde lezingen en inleidingen tellen inmiddels ruim vijfhonderd bladzijden en dat kan haast aan het volume van het verzameld werk van Elsschot tippen. Daarbij moest ik wel denken aan de Nederlandse criticus Menno ter Braak die destijds schreef over Elsschots werk: ‘Geen woord te veel, geen gebaar te dik, geen opmerking overbodig’. Dat gold ongetwijfeld voor het werk van Elsschot, maar dat kan je niet echt zeggen van wat er op dit spreekgestoelte de voorbije twintig jaar óver Elsschot is verteld. Ik vrees namelijk dat ik hier en daar een woord te veel, een gebaar te dik en een opmerking overbodig heb gehoord. Of om het anders te formuleren, dierbare medegastspreekers: we hadden misschien beter moeten luisteren naar Elsschot toen die schreef: ‘Zwijgen kan niet verbeterd worden.’

Opmerkelijk is ook hoeveel van de sprekers zich bijna wanhopig afvroegen waarom ze zich door Cyriel hadden laten overtuigen om hier de lezing te geven. Yves Leterme zei in dat verband: ‘Ik heb me laten Lijmen, nu heb ik het aan mijn Been. Ik heb eigenlijk geen Kaas gegeten van Elsschot. Dus ik vrees dat het een Ontgoocheling wordt. Maar ik voel me als een Leeuwentemmer die klaarstaat.’

Zijn opvolger, Kris Peeters, beschreef hoe hij zich vertwijfeld afvroeg waarover hij het in godsnaam zou heb-

ben. Hij citeerde uit *Het Dwaallicht* de volgende passage: 'Ik had me dus, voor de zoveelste maal, ingelaten met iets dat mij niet aanging in plaats van mij af te wenden zoals redelijke wezens doen.' Wijze woorden.

Herman Daems parafrazeerde Laarmans in *Kaas*: 'Waarom heb ik het toch gedaan? Want het is geen nachtmerrie (om hier te staan) maar bittere werkelijkheid. Ik geloof dat het mij overkomen is omdat ik te meegaand ben.' Phara de Aguirre zei: 'Een lezing geven voor het genootschap, daar is moed voor nodig, of zal ik zeggen overmoed of hoogmoed.'

Mike Verdrengh gaf dan weer een inkijkje in de methode waarmee Cyriel sprekers overtuigt. 'Het streelde mijn ijdelheid. Tegelijk was er een vreselijke ballast die me als een steen op de maag drukte. Ik ben blij dat ik het heb aangedurfd om mijn bezwaren aan de heer Van Tilborgh kenbaar te maken. Zijn ontwapenende reactie sierde hem. 'Kom om te beginnen gratis naar dat diner', zei hij. 'U zal weliswaar de enige zijn die er gratis zit. Maar dat doet niet ter zake.'

Veel sprekers, denk ik, vonden troost in de raad van Boorman: 'Tracht zelf te geloven wat je vertelt, pas dan werkt je betoog overtuigend.'

Nogal wat sprekers gaven hier ook toe dat het van hun schooltijd geleden was dat ze Elsschot hadden gelezen. Zowel Peter-Jan Balkenende als Bart De Wever biechten op dat ze als scholier *Kaas* uit de verplichte literatuurlijst hadden gekozen omdat het zo'n lekker dun boekje was. Anderen waren al langer vertrouwd met Elsschot. Frans Timmermans drukte zijn relatie met de schrijver erg mooi uit: 'Willem Elsschot is bescheiden en geduldig. Hij dringt zich niet op. Hij wacht rustig af of je naar hem toe wilt komen. En neemt je ook helemaal niet kwalijk als je dat niet doet. Want hij heeft niet de behoefte te bekeren, te bekoren of te betoveren.'

Het moet gezegd, zodra ze zich over hun schroom en angsten hadden heen gezet, kregen we hier van de sprekers een panoplie van invalshoeken. Phara de Aguirre had het over de vrouwen die bij Elsschot de boel over-eind houden. Balkenende sprak over de spanning tussen het rauwe zakendoen en het morele besef. Turtelboom keek naar Elsschot als marketeer. De betreunde burgermeester van Amsterdam Eberhard van der Laan, die zijn

lezing hield in de Amsterdamse dierentuin, had het over de dieren: het aapje uit *Villa des Roses*, de mus en de leeuwerik bij *Tsjip*, de straathonden voor de deur van mevrouw Lauwereyssen.

De man onder ons die Elsschot het best kent, Vic van de Reijt, had het ook in de Nederlandse cyclus over de mosterdverzen voor de Gentse firma Ferdinand Tierenteyn. Met grote grepen zag Herman Van Rompuy in *Villa des Roses* de belle époque, in *Een Ontgoocheling* de Nieuwe Orde en in *Het Dwaallicht* de globalisering.

Geert Bourgeois, zelf grootvader, sprak hier in Antwerpen dan weer over Elsschot als opa. Hij citeerde deze prachtige passage: 'Tsjip en ik zijn gezworen kameraden. Samen zullen wij door dik en dun gaan, ik voorop. En

ieder krijgt zijn werk. Terwijl ik de doornen kap, kan hij de bloemen plukken. Langs de baan zal ik hem onder-richten: dat hij veel doen moet van wat ik heb nagelaten en veel nalaten van wat ik heb gedaan'. Als viervoudig grootvader kan ik bevestigen: het is een onwezenlijk mooie beschrijving van de grootvaderlijke liefde.

De meest opmerkelijke keuze wat onderwerp betreft was de rede van Kees van Kooten over het gebruik van de... puntkomma bij Elsschot. Dat was, dames en heren, niet zo'n heel lange lezing want hij stelde om te beginnen vast dat er bijvoorbeeld in *Een Ontgoocheling* niet één puntkomma voorkomt. En ook bij *Tsjip* moet je wachten tot acht regels voor het einde alvorens de eerste puntkomma aan te treffen. Voor de fijnproevers: in *Het Dwaallicht* komt de puntkomma twee keer voor.

En zo ging het dus 32, of als je de Nederlandse lezingen erbij telt 38, juweeltjes verder. Advocaat Germ Kemper toetste de juridische kennis van Elsschot. Bankier Herman Daems had het over de wisselwerking tussen de zakenman en de schrijver. Politica en moeder Assita Kanko beschreef haar fascinatie voor dochter Ida De Ridder, die ze de 'échte Elsschot' noemde.

Hoe zou het komen dat Willem Elsschot ons nog steeds weet te boeien, vroegen velen zich af. 'Is het de spontane herkenbaarheid van de kleine en grotere kantjes van de vent?', aldus Bart De Wever. 'De vuurvaste vorm van zijn romans en gedichten? De even oplaaierende als gelaten strijd tussen de burgerman-sinjoor en de romanti-

LIJZEN BIJ DWAALLICHT
HET MENU
Champagne Henri Gosworte met spruitkiesels.
Vervolg lezing door **Luk Lammens**
gokspelerende provinciaal Antwerpen
Programma-voorzitter door **Opal Van Tilborgh**,
voorzitter van het Willem Elsschot Genootschap
Burrata, Salsomani, heingemaakte focaccia, jus van
Gremolata, verse tomaatjes, Amalfi-citroen
Voorzitting van de gastheer door **Karel Verbeeren**,
hoofdredacteur van *De Standaard*
Toespraak door **Jan Jansen** minister-president
van de Vlaamse regering, over zijn eigenaardige voor-
naam op Willem Elsschot
Filet van heet, Provenzale aardappelkroket, karriër van
submarine, carpaccio van andorrie, mini-wedde, gepelde
courgette, mini-paprika, saus met Sauter-moestel, kerkkane-
lens, dragendevotie

Voorstelling van de gastheer door **Karel Verbeeren**
Toespraak door Peter Vandermersch, Publicistiek Independent
Nieuw de Media te Oudenaarde door **Willem Elsschot**, deen
voorzitter van de metropool
Feta's, mascarpone mousses, chocolade, bitters, orangerie,
centrale Sauter-saus, marshmallow van kokos, kroepok van
absoluut
Koffie, thee, smakennoten, pijn de fruit
WIJNEN
Groses, Chateau d'Auxois, Bordeaux, 2019
(Sauvignon Blanc - Sémillon)
Château Godeau, Montagne Saint-Etienne, Bordeaux, 2015
(Merlot - Cabernet Franc - Cabernet Sauvignon)

Het doel van de presentatie is om de kennis van de
werken van Willem Elsschot te versimpelen en
te versimpelen en te versimpelen.
© 2021 de Standaard

sche anarchist? Is het un homme à femmes die tot onze mannelijke verbeelding spreekt? Of is het de vastberaden Vlaming die het franskiljonske zakenleven lijmt? Het is wellicht dit alles samen', aldus nog de burgemeester van de deze stad.

Dat doet mij eraan denken dat veel sprekers al dan niet met succes geprobeerd hebben om Elsschot voor hun kar te spannen. Er is op dit spreekgestoelte meer aan Elsschot gerukt en getrokken dan aan de paus bij een wandeling over het Sint-Pietersplein.

De eretafels.

De betreurde Piet Van Eeckhaut zag in hem een 'vrijdenker, van linkse signatuur, maar met een flamingantische reflex'. De Wever zei, naar aanleiding van het gedicht over Borms dat 'zelfbewuste Vlaming zijn in die tijd geen evidente keuze was'. De liberaal Bolkestein zag in het werk van Elsschot kritiek op de socialisten en de anti-globalisten en beweerde dat Elsschot in *Kaas* 'het fundament van het kapitalisme laat zien'. Stevaert diende hem een jaar later van antwoord en zei: 'Wanneer je leest met hoeveel liefde hij over Pol van Domburg schrijft, de ketter die het tegen de pastoor opneemt, dan weet je toch dat hier een rooie pur sang aan het woord is'.

Yves Leterme beloofde bij het begin van zijn lezing: 'Willem Elsschot niet te claimen vanavond. Het zou niet verstandig zijn, want Alfons De Ridder was verre van een verdoken christendemocraat.' Maar u had nauwelijks een slokje van de voortreffelijke wijn genomen of diezelfde Leterme poneerde: 'Elsschots boeken ademen een door het kruid van het cynisme gemaskeerde geur van bezorgdheid uit voor de mens, de mens met zijn verlangen naar verbondenheid. Je zou welhaast denken dat Elsschot ongeweten een christendemocraat was.' Drie jaar later Verhofstadt: 'Niet dat ik Elsschot wil recupereren. Een liberaal zal ik hem niet noemen', om welgeteld één alinea verder een 'liberale karaktertrek' bij Elsschot te ontdekken.

Bisschop Johan Bonny: 'Wat geloof en levensbeschouwing betreft was Elsschot ongebonden.' En geen twee ali-

nea's verder: 'Dat hij echter niet in God geloofde zou ik niet durven zeggen. In feite twijfelde hij, dus hij was geen absolute vrijdenker.'

Sommigen gaven daarbij een wel erg eigentijdse invulling aan de woorden van Elsschot. De gewezen burgemeester van Amsterdam Job Cohen legde in 2009, het jaar na de kredietcrisis, de band tussen Boorman en de Amerikaanse belegger-oplichter Madoff.

De man van Puurs/Antwerpen/Puurs Kris Peeters maakte het het allerbontst. Hij zag in de spijtbetuiging van Laarmans in *Kaas* een spijtbetuiging van Guy Verhofstadt na diens verkiezingsnederlaag in 2007 en hij las in *Een Ontgoocheling* kritiek op Johan Vande Lanotte en diens leiderschap van de SP.A. Gelukkig waren we dat jaar op twee sprekers overgestapt. Alleen... de tweede spreker was een professor kerkelijk recht die met een identiteitscrisis worstelde.

Velen hebben hier natuurlijk de Antwerpenaar Elsschot bejubeld. 'Elsschot is voor Antwerpen, wat James Joyce voor Dublin en Fernando Pessoa voor Lissabon zijn', aldus de huidige burgemeester. Frans van Daele kleurde dat bij de editie van 2019 mooi in: 'De zogenaamde burgerlijke Elsschot en de rebelse Van Ostaijen belichamen de twee zielen van Antwerpen, zoals je die ook vandaag nog altijd tegenkomt.'

Cathy Berx: 'Elsschot hanteert een mensbeeld dat tegelijk universele draagkracht heeft en toch alle kenmerken van de Antwerpse volksgeest vertoont. Juist omdat hij every inch een Antwerpenaar was, straalt zijn werk een universele dimensie uit', aldus de Antwerpse gouverneur, die er overigens voor waakte dat ze niet enkel voor t Stad sprak maar benadrukte dat 'we ook het grensgebied tussen Antwerpen en Vlaams-Brabant, zeg maar de streek tussen Westerlo en Herselt, mogen uitroepen tot waarachtig Elsschotland.'

In een kennelijke vlag van zinsverbijstering vroeg Patrick Janssens, toen nog burgemeester van Antwerpen, zich in zijn Elsschotlezing af of Elsschot eigenlijk wel een Antwerpenaar was. Ja, Alfons De Ridder was een Antwerpenaar. Maar ontstond de schrijver Elsschot niet toen De Ridder in Rotterdam zijn *Villa des Roses* schreef?

En er waren nog wat wanklanken. De Amsterdamse burgemeester Van der Laan benadrukte dat Elsschots uitgever Van Kampen in Amsterdam zat en dat de uitgave door Van Kampen van het verzamelde werk in 1957 'in belangrijke mate heeft bijgedragen aan de verbreiding van Elsschots werk'. En de West-Vlaming Bourgeois kon het evenmin laten. Hij wees erop dat 'de auteur zijn mooiste familiemomenten in zijn vakantiehuisjes aan de zee beleefde'.

James Joyce en Fernando Pessoa zijn lang niet de enige auteurs die op dit podium in één adem zijn genoemd met Elsschot. Leterme en Geens legden de band met Carmiggelt. Tobback en Timmermans met Camus. Torfs had het over Ibsen, Dostojewski, Guy de Maupassant en Coetzee. Cohen sprak over Multatuli. Berx over Voskuil en Frederik van Eeden. Daems ziet een vergelijking met John Updike die weliswaar in een heldere taal over zijn omgeving en het dagelijkse leven in New England schreef, maar het vaker over seks had. Verhofstadt maakte een zwerige vergelijking met Zweig, Freud, Spengler, Musil en Roth. En natuurlijk had iemand het ook over Willem die Madock maakte en Reinaert de Vos.

Een Nederlandse delegatie.

Enkele thema's kwamen geregeld terug. Antwerpen noemde ik al. Soms lag de focus op Boorman en Laarmans. Indra Dewitte zag in Boorman 'een soort Vlaamse Robin Hood'. 'Wanneer je alle slachtoffers netjes naast elkaar legt, zijn het allemaal dienaars van de Belgische staat', zei ze. 'En dus meteen ook van de Franstalige bourgeoisie.' Herman Daems beschreef Boorman 'als een bullebak met een klein hartje'. 'Meestal zijn dat geen goede zakenlui', voegde hij eraan toe. Assita Kanko beschreef Boorman als een partijleider. Zou hij niet Elio di Rupo zijn, vroeg ze zich af.

En Laarmans? 'Laarmans, dat ben ik', zei Kris Peeters. 'Ik niet alleen natuurlijk, maar toch. Ik ook. Dramatisch is dat nochtans niet, laat staan ernstig. Liever Laarmans, dan die gewetenloze Boorman, niet?' Dat brengt me bij wat de Antwerpse bisschop Bonny hier zei, verwijzend naar *Kaas*. 'Als bisschop herken ik mezelf enigszins in de persoon van Frans Laarmans. De kerk heeft een beproefd product, in grote voorraad bovendien, maar krijgt het nog amper verkocht. We kunnen wel proefjes aanbieden, maar grote bestellingen worden niet meer geplaatst. En vooral, zoals Laarmans gaan we ruiken naar ons eigen product. Een reuk die niet altijd in de smaak valt.'

Alle sprekers waren het er over eens dat Elsschot universeel is. 'De plaats waar zijn romans zich afspelen is

volstrekt secundair. Elsschot heeft geen tijd of plaats nodig om pertinent te zijn. Hij haalt zijn kracht veel dieper, uit het onveranderlijk wezen van de mens', aldus Koen Geens.

Of zoals Van Rompuy het samenvatte: 'Dé mens is het onderwerp van Elsschot. En die dé mens konterfeit hij als een concrete mens in zijn concrete doen en laten, tegen de achtergrond van een concreet decor, Antwerpen. Maar het gaat hem om dé mens: de mens die geslingerd wordt tussen goed en kwaad, met bovenal een lichte tot zware neiging tot het laatste, het kwaad, het steelse kwaad. De mens die Elsschot beschreef, was op zijn minst gezegd geneigd tot het aflopen van de kantjes van de deugdzaamheid'.

Waren de sprekers het hier over alles eens? Verre van. Opmerkelijk is de verschillende inschatting van de kwaliteit van de poëzie van Elsschot. Piet Van Eeckhaut noemde die 'krachtig en indrukwekkend, gevoelig, omfloerst, teder, terughoudend, stug, expressionistisch, bruto, direct... Amper 22 gedichten maar naar mijn gevoel zijn die enkele verzen van Elsschot van vitaal belang voor het geheel van zijn oeuvre'. Maar Koen Geens vond de gedichten 'zwaar op de hand, de taal is veel minder tijdloos. De zinnen komen als pijlen op je af, maar nergens voel ik muziek'. Bourgeois verklapte dat hij de gedichten van Elsschot met hartstocht declameerde. Daems benadrukte dat Elsschot vooral via zijn gedichten durfde te choqueren.

Dat brengt ons natuurlijk bij Borms. 'Een blunder', aldus Mark Eyskens. Neen 'een groot ogenblik' aldus Van Eeckhaut, die zei: 'Het gaat niet over de ideologische figuur Borms. Het gaat wel over Vlaanderen, de geschiedenis van Vlaanderen'. En ook Verhofstadt zei over Borms (en het andere politieke gedicht, Van der Lubbe). 'Het was niet zijn bedoeling om het gedachtegoed van Borms of Van der Lubbe te loven. Wat hem tarte was hun terechtstelling, niet hun politieke overtuiging.'

Maar was Elsschot dan de cynicus die Herman Van Rompuy in hem ziet? Of was hij eerder 'ironisch en mild' zoals Geens hem leest. Tobback lijkt aan de kant van Van Rompuy te gaan staan. 'Ik zie in Elsschot iemand met een groot ego, maar ook een cynicus die absoluut niet de behoefte voelt zich te engageren', zei de gewezen burgemeester van Leuven. Frans Timmermans is milder: 'Het hele oeuvre is een lange, zeer geslaagde Gratwanderung op het smalle pad tussen de twee houdingen: nooit de valse luchtigheid van te veel ironie, nooit de gestolde wanhoop van te veel cynisme.' Leterme is weer strenger: 'Elsschot was in wezen een pessimist, hij geloofde niet genoeg in de verbeterbaarheid van de mens'. Rik Torfs vatte het beenhard samen: 'Elsschot is de heraut van de ethische woestijn.'

Dames en heren disgenoten en Elsschotkenners,

Er is veel gezegd over de man die wij vanavond, na een pijnlijke Covid-onderbreking, voor de twintigste keer eren. Twee zaken liepen als een rode draad door alle lezingen. Het eerste betreft de taal van Elsschot. Jan Mulder daarover: ‘Taal is melodie, ritme, magie, vocabulaire, macht zelfs, maar ook gereedschap. Schrijven is in vervoering brengen. De taal, de dialogen, de overdrijving van een idee, de verhaalkunst als een niet te stuiten stroom die plotseling opkwam en in een roes op het papier werd gezet. Schrijven als Elsschot: beeldend, geestig, dramatisch, verschoond van het overbodige woord. Lukt mij niet. Om moedeloos van te worden’, aldus Mulder.

Het nagerecht.

Van der Laan roemde ‘de grootste stilist der Nederlandse letteren’. Janssens had het over werk ‘waaraan werd geschaafd tot slechts de perfectie overbleef’. Leterme gebruikte de woorden ‘meticuleus exact’ en ‘chirurgische accuratesse’. Cohen zei: ‘Elsschot wikt en weegt de woorden, proeft ze op zijn tong, let op de logische volgorde der dingen, keurt te veel effectbejag af en als een zin onvoldoende betekenis heeft, rust hij niet tot hij de juiste woorden gevonden heeft’.

Als er, naast de lofzang op de taal, één begrip is dat bleef terugkomen was het dat begrip dat Elsschot het best samenvat: *La condition humaine*. En daarmee besluit ik.

La condition humaine, zo zei Bart De Wever, ‘is de bijbelse grondtoon in het werk van Elsschot. Het menselijk tekort is een koortsig in bedwang gehouden spanningsveld, een onderhuidse veenbrand tussen hooggestemd ideaal en gebruiksvriendelijke, dagelijkse praktijk. Een onvoorspelbare slingerbeweging tussen euforische vreugde en knagende spijt. Tussen trouw en gescharrel. Tussen koosjer verdiend en bedrieglijk geritsel. Tussen schuld en boete, vergiffenis en Wiedergutmachung. Willem Elsschot belichaamt en ademt de imperfecte mens. Ons vallen en opstaan. Ons lijden en verrijzen. Ons mens zijn tout court’.

Die *condition humaine* appelleerde ook aan Cathy Berx. ‘Als mensen moeten kiezen tussen hun waardigheid en hun kleine profijt van de dag, kiezen ze – helaas – vaak, om niet te zeggen meestal, voor het kleine profijt. Ieder mens lijdt aan een ongeneeslijke ziekte: het menselijk tekort. Ieder mens is in een hopeloos gevecht gewikkeld. Tegen de wereld, tegen de medemens, en zeker niet in de laatste plaats tegen zichzelf.’

Louis Tobback had het dan weer over de *comédie humaine* en kreeg daarin bijval van Hilde Crevits. Zij zag in het werk ‘de *comédie humaine* van de kleine man’. ‘Het is de herkenbaarheid van hun wereld die voor mij een betekenis-horizon opwerpt en op die manier raakt aan de wereld die mij zo vertrouwd is. Het is deze milde tragikomische catharsis die ons eigen leven dragelijker maakt.’

Tragikomisch vond Crevits. Maar, aldus Cathy Berx, dat is ‘geen milde, vrijblijvende humor. Evenmin mag je zijn humor schamper noemen. Misschien is de term “ongenadig” nog het meest op zijn plaats. Ongenadig, omdat er woede, ontgoocheling, opstandigheid onder schuilgaan.’

Elsschot is geen optimist, volgens Rik Torfs. ‘Toch verzacht hij de menselijke wanhoop. Door de brute schoonheid van zijn weergalozes stijl, zeer zeker. Maar ook door de wijze waarop zelfs zijn meest onaantrekkelijke personage het hart weet te raken. Elsschot schrijft alsof alles verloren is, maar niet reddeloos. Iets verzacht de wanhoop.’

Die *condition* en *comédie humaine* zijn bij Elsschot nauw verbonden met de kleinburgerlijkheid. Frans van Daele zei het hier met een trefzekere oneliner: ‘Elsschot wist hoe je kleinburgerlijkheid adembenemend kon maken.’ Het is misschien een van de mooiste zinnen die hier ooit zijn uitgesproken. (2x)

Dames en heren,

Ik heb in de honderden bladzijden tafelspeeches inzicht mogen krijgen in het leven en het werk van de man die 61 jaar geleden overleed maar toch nog springlevend is. Ik besluit met een laatste citaat. Niet van een van de sprekers hier. Maar van Elsschots vriend, met wie hij na zijn Bormsgedicht gebrouilleerd geraakte, Louis Paul Boon. Een citaat dat wel beantwoordt aan de eisen van Menno Ter Braak. ‘Geen woord te veel, geen gebaar te dik, geen opmerking overbodig’.

Boon schreef namelijk: ‘Elsschots verhaal laat u diep ontroerd achter. Ge hebt weer eens uzelf gezien, naakt en pover, ontdaan van leugens en bedrog en valse ijdelheid en toch weet ge niet waar ge juist getroffen werd.’

Walter Vilain en Willem Elsschot

Jan Maniewski

Na de oorlog werd Sint-Idesbald opnieuw het vakantieoord van de familie De Ridder. Maar toen wenste elk gezin zelfstandig te blijven, niet meer zoals vroeger in de Kerkepanne, onder de leiding van Fine...

Het eerste jaar huurden Willem Elsschot en Fine het vissershuisje van de grootouders van Walter Vilain. Het was een eenvoudige woning zonder veel comfort, met lage plafonds en kleine vensters. Het was er dus donker.

Op 4 september 1946 schreef hij aan Peter van Steen, een Nederlandse schrijver met communistische sympathieën maar ook financiële problemen:

Beste Peter,

Wij zijn hier verhuisd en wonen op 300 meter van mijn vorig adres waar deze je ter hand gesteld wordt.

Nieuw adres bij Weduwe Weerbroeck
Marie-Josélaan 64.

De mensen hier zullen het je wel tonen. Misschien gaat de jongste dochter wel mee.

Fons (uit *Brieven* blz. 606).

Veel later, op 14 september 1950 zou Peter van Steen onder meer schrijven:

Walter Vilain.

Walter Vilain. Foto: Ludo Geysels.

Fons,

Vanmorgen floot een glazenwasser enkele liederen uit de Spaanse burgeroorlog en ik liep onmiddellijk met jou in de druiven bij Sint-Idesbald in de zon, terwijl jij ze me voorzong. Zij waren een openbaring voor me en onvergetelijk. De liederen zowel als ons samenzijn...

(*Brieven* blz. 793)

Ik weet nog hoe mijn grootvader het schandelijk vond 'dat ze die oude weduwe uit haar huis hadden gezet om het te kunnen verhuren...' Hij heeft haar een tijd bijgestaan en ook van haar oude West-Vlaamse uitdrukkingen geleerd.

Walter Vilain overleed op 7 januari 2019 aan een agressieve kanker, te Sint-Idesbald, 80 jaar oud.

Hij was de zoon van Marcel en Leonie Weerbroeck. Zijn vader was visser en overleed in 1943 toen zijn vissersboot tegen een Duitse zeemijn voer.

Walter werd door zijn grootmoeder opgevoed. Als kind begon hij vroegtijdig onder leiding van François Dumont te tekenen en te schilderen. Zijn belangstel-

Sint-Idesbald.

ling voor muziek werd door pianist-componist Robert Steyaert begeleid. Op de leeftijd van 11 jaar schilderde hij, samen met Paul Delvaux, zijn eerste landschap-aquarellen. Het is Paul Delvaux die de woning van de grootouders huurde zodra Fons en Fine naar het modernere en comfortabelere 'Sol La Do Ré' verhuisden. Een andere buur was George Grard, daar leerde Walter in 1953 beeldhouwen. Zo werd Walter Vilain reeds in zijn prille jeugd omgeven en begeleid door artiesten van verschillende discipline. Hij werd een duizendpoot in de wereld van de kunst, actief als olieverfschilder, tekenaar, aquarellist, beeldhouwer, ontwerper van monumentale kunst, muurschilder, musicus-componist, schrijver, dichter ...

Na zijn huwelijk met Liliane Deprez verbleef Walter, in de jaren 60, een tijd in Hasselt. Daar stichtte hij de groep Helikon en het grafisch atelier 'Remans - Vilain'. Zijn bekendste werk in Hasselt is zonder twijfel 'Narcissus', een 11 meter grote penis. In de volksmond bekend als 'de penis van Vilain'. Liliane en Walter kregen twee dochters. Hij werd lid van de Nationale Raad voor Plastische Kunsten en een tijd directeur van de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten en het Nationale Hoger Instituut te Antwerpen.

Tijdens een verblijf op de Zavel, te Brussel in de jaren 1970 componeerde Walter 'Delvauxiane', 'Gezelle', zijn tango 'Thalassa en Veniziana'.

In 1970 keerde hij definitief terug naar Sint-Idesbald waar hij de Westhoekacademie stichtte. In Sint-Idesbald werkte hij in verschillende ateliers: eerst in het huis van zijn grootouders, dan in een vissershuisje in de duinen. Later liet hij een atelier van 6 x 9 m, een eigen ontwerp, bouwen: 'De Mike'. Vandaar verhuisde hij naar zijn definitief atelier in dezelfde straat, naast het huis van zijn grootouders: 'het Vanneuvillehuis'.

Mijn moeder was door 'De Mike' gefascineerd, voor haar het ideale vakantiehuis en zo werden we de eigenaars van 'De Mike'. In de badkamer had Walter muurschilderingen aangebracht, mooie dames volledig in de stijl en kleuren van Paul Delvaux...

Op zijn studentenkamer in Gent.

Toen we 'De Mike' verkochten was dit het eerste wat de nieuwe eigenaars overschilderden...Het waren nochtans aantrekkelijke dames...

Beeldhouwer George Grard mogen we hier niet vergeten. De tweede zoon van Willem Elsschot, Willem De Ridder, student in geneeskunde, de tuinman van de Kerkepanne (dus niet Walter zoals in *Tsjip!*) geraakte verliefd op een beeldmooie jonge vrouw: Ysette. Willem was een uiterst gevoelige, kunstminnende jonge man. Hij schreef mooie gedichten. Ysette en Willem vormden een prachtig koppel, Willem was in zijn laatste jaar geneeskunde...

Maar George Grard had ook de beeldmooie jonge vrouw opgemerkt... en of ze niet eens voor hem wilde komen poseren? Ysette is daar blijven poseren... ze werd zelfs zijn lievelingsmodel. Voor Willem werd dit een groot drama, hij was niet te troosten. Hij geraakte niet eens door zijn eindexamen geneeskunde, hetgeen aan de Universiteit Gent in die tijd, praktisch nooit gebeurde.

Het is Willem die zijn zuster Adèle begeleidt naar Polen bij de eerste ontvoeringspoging uit *Tsjip/De Leeuwentemmer*. Adèle vertelde later dat broer Willem van geen enkel hulp, wel integendeel, een grote last was geweest. De ontvoering van zoonlief lukte pas bij de tweede poging toen Adèle alleen naar Polen trok.

Willem Elsschot had zijn dochter volledige steun verleend, hij was van mening dat het dringend werd. De internationale spanningen waren zo opgelopen dat oorlog zeker op komst was. Er was geen tijd meer om juridische stappen te ondernemen...

De ontvoering gebeurde in mei 1939, Nazi-Duitsland viel Polen binnen in september 1939!

Een ontmoeting in Den Haag

Sjoerd Boomsma

Als enthousiast Elsschottiaan wil je alles weten van de schrijver Willem Elsschot (1882-1960). Niet alleen wat hij geschreven heeft is van belang, maar ook de man achter de nouvelles, romans en verzen. Zeker bij Elsschot want zijn werk heeft een sterk autobiografisch karakter. Dus bij elke tekst denk ik: wat heeft Alfons De Ridder – zijn werkelijke naam – nu echt gedaan en gedacht en hoe heeft de schrijver Elsschot dat onder woorden gebracht.

Er is al heel veel over Elsschot geschreven en je kunt uit zijn correspondentie veel informatie halen. Het boek *Brieven* van Willem Elsschot¹ is dan ook een ware snoepwinkel. En zoals dat bij snoep gaat, kies wat je lekker vindt, maar eet er niet te veel van in een keer. Het duurde dus best wel even voordat ik alle brieven had gelezen.

Maar ondanks al die beschikbare informatie over de schrijver, zakenman, huisvader, kroegbezoeker en minnaar blijven er vragen.

Eén van die vragen betreft een zeer ongebruikelijke zin in brief 882² die Elsschot schreef naar zijn collega en vriend Johan Daisne. Hij schreef deze brief om Daisne te complimenteren met zijn novelle *Twee schelpen*.³ Dat is op zich niet bijzonder, ze kenden elkaar goed en Daisne had een overdruk van zijn pas voltooide novelle naar Elsschot gestuurd. Een waardierend bedankje is dan op zijn plaats.

Johan Daisne in het begin van de jaren vijftig (Collectie Letterenhuis).

Het opvallende in deze brief zijn de volgende twee zinnen: ‘Zij zat lichtelijk voorovergebogen, zodat hij die rechtop stond in haar décolleté als⁴ een schaduw tussen haar borsten ontwaarde. Hare buste scheen mooi gevuld en zij had een knap en levendig gelaat.’

We weten dat Elsschot ontvankelijk was voor vrouwen en hun uiterlijk, maar nergens heeft hij op zo’n manier het vrouwelijk schoon beschreven. Er zijn mij wel twee voorbeelden bekend waar Elsschot de borsten van een vrouw beschrijft. De eerste keer in *Een Ontgoocheling* waar Karelte en zijn moeder met mevrouw van Tichelen op zoek gaan naar hun mannen en bij een wat louche café terecht komen. Als zij voor het café staan komt er een grote roze meid te voorschijn. Zij was ‘....zwaar van buste en van achterste....’⁵ De tweede beschrijving vond ik in *Het Dwaallicht*. Als Laarmans met de drie Afghanen op zoek is naar Maria van Dam worden zij door een ‘ruigen kerel’ aangesproken en die zegt: ‘Ik neem ze mee naar de Jolly Joker in de Zakstraat, waar goedkope meisjes zitten met zulke tietten’⁶.

Beide beschrijvingen zijn toch van een heel ander karakter; de eerste vrij sober en de tweede als een uiting van een ruige kerel uit de havenbuurt van Antwerpen.

De vraag die bij me opkwam; waarom heeft Elsschot deze zinnen zo op papier gezet in de brief aan Daisne? Is daar een speciale reden voor? Een simpel antwoord kan natuurlijk zijn dat mannen onder elkaar wat directer zijn in hun woordkeuze waar het het vrouwelijk schoon betreft. Maar wellicht is er meer aan de hand. De verklaring van Vic van de Reijt – die zich waarschijnlijk baseert op een uitspraak van Ida De Ridder – is dat Elsschot de novelle van Daisne parodieerde⁷. Maar wat en hoe parodieerde Elsschot dan en waarom? Deze vragen zetten mij aan niet alleen de brief, maar ook de achterliggende feiten en gebeurtenissen nader te bestuderen.

Eerst wat meer informatie over de novelle van Daisne. Het verhaal in *Twee schelpen* is gebaseerd op een bezoek van Daisne en de Vlaamse dichter Jan Schepens aan het

1 Willem Elsschot *Brieven*, verzameld en toegelicht door Vic van de Reijt met medewerking van Lidewijde Paris. Em. Querido’s Uitgeverij BV, Amsterdam 1993.

2 *ibid*, blz. 783.

3 *Twee Schelpen* verscheen eerst in het tijdschrift *De Vlaamse Gids*, jaargang 33 nr 11, 1949, blz. 647-669 en is daarna gepubliceerd in de verhalenbundel *Met dertien aan tafel* in 1950.

4 Het woord ‘als’ is hier nauwelijks te verklaren. Als je het weglaat – zoals Vic van de Reijt doet in zijn boek *De ontdekking van Elsschot* – loopt de zin veel beter.

5 Willem Elsschot. *Een Ongoocheling*, Athenaeum – Polak & Van Gennep, Amsterdam 2001 blz. 13.

6 Willem Elsschot. *Het Dwaallicht*, Athenaeum – Polak & Van Gennep, Amsterdam 2004, blz. 12.

7 Vic van de Reijt, *De ontdekking van Elsschot* blz. 168, Athenaeum – Polak & van Gennep, Amsterdam 2019.

Gemeentemuseum van Den Haag op 13 januari 1949. Ook Elsschot en vele andere schrijvers waren uitgenodigd om de feestelijke opening van de tentoonstelling Nederlandse en Vlaamse letterkunde sedert 1880 bij te wonen. Elsschot was door uitgever Bert Bakker uitgenodigd; aan hem had hij bevestigd dat hij zou komen. (brief 824)⁸ Op de tentoonstelling werden onder andere de autobiografische brief van Elsschot en een portret van hem (gemaakt door F.M. Melchers) getoond.

Het Binnenhof 6-1-1949⁹

Ed Hoornik met Mies Bouhuys, 30 augustus 1947.⁹

In de novelle van Daisne wordt een literair verslag gedaan van de opening, het souper, de nazit van de bijeenkomst en een aansluitende, avontuurlijke kroegtocht gedurende twee opeenvolgende nachten door Den Haag en Scheveningen. Diverse schrijvers komen in het verhaal naar voren, met name zij die deelnamen aan de kroegtocht. Daisne geeft ze echter een andere naam. Mies Bouhuys – min of

meer de hoofdpersoon in de novelle naast Daisne zelf – wordt Wiesje Meesp (naar haar geboorteplaats Weesp). Haar vriend Ed Hoornik wordt Lauwerik, Daisne zelf Didier Leduc en Jan Schepens Ledoux. Bert Bakker wordt uitgever Dekkers en Anna Blaman heet Ina Mytilini. Er ontstaat een wat broeierige, erotische relatie tussen Wiesje en Didier die kenmerken heeft van intense liefde; en dat allemaal onder het oog van Ed Hoornik, vriend en latere echtgenoot van Mies Bouhuys.

Zij die geïnteresseerd zijn in het wel en wee van deze personen en de liefdesperikelen moeten de novelle zeker eens lezen. Zij die interesse hebben in goede literatuur mogen *Twee schelpen* overslaan.

De brief van Elsschot

Laten we beginnen bij de volledige brief van Elsschot:

Antwerpen 11-2-1950, Aan Johan Daisne

Waarde confrater,

Ik heb met veel genoegen Twee Schelpen gelezen. U hebt tenminste aan uw reis naar Den Haag** wat gehad. Ik herinner mij geen namen, maar het Miesje in kwestie kan niemand anders geweest zijn dan de enige die mij daar is opgevallen en naar wie ik, zonder met haar één woord te wisselen noch aan haar voorgesteld te zijn, verlangd heb zoo lang de borrelceremonie na de eigenlijke voordrachtavond geduurd heeft. Zij zat dicht bij de deur, met de rug naar de tafel toe, en gij vlak voor haar, zeer brééd uitgezet om in de mate van het mogelijke te verhinderen dat enige derde uw duo in een trio zou komen omwerken. Haar ware naam ken ik niet eens, maar zij had lang bruin haar, in een wrong, maar toch gedeeltelijk loshangend, blijkbaar losgeraakt door de heftigheid van de conversatie of opzettelijk uit coquetterie. Zij zat lichtelijk voorover gebogen, zodat hij die rechtop stond in haar decolleté als een schaduw tussen haar borsten ontwaarde. Hare buste scheen mooi gevuld en zij had een knap en levendig gelaat, meer een kop vooreen Belgische dan voor een Hollands meisje. Het komt mij voor, zonder enige zekerheid echter, dat zij een groene blouse of kleeed droeg. Ik vroeg aan iemand wie dat was en men zegde mij dichteres, tevens een soort natuurkind die op het water leeft en uit hengelen gaat. Ik vergis mij misschien doch het kan, dunkt mij, geen ander meisje zijn.*

Ik vind het alleraardigst dat u in dit verhaal aandoening en enige passie hebt kunnen leggen, maar als zij het is dan kan ik dat volkomen begrijpen. Ik heb u zeer benijd en mijzelf bitter bewegend.

Met hartelijke groeten

A. De Ridder

⁸ Blz. 738.

⁹ Bron: Schrijversprentenboek nr 17, De Bezige Bij, Amsterdam / Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum, Den Haag 1973.

Er staan nog twee voetnoten bij de brief, toegevoegd door de samenstellers van het boek *Brieven*:

* *Daisnes verhaal ‘Twee schelpen’ verscheen in De Vlaamse Gids jrg 33(1949), nr. 11(november), pp. 647-669.*

** *De voorleesavond van het Nieuw Vlaams Tijdschrift voor het genootschap Oefening Kweekt Kennis op 28-11-1949.*

De tweede voetnoot komt niet overeen met wat Daisne heeft beschreven. Daisne heeft het over de openingsbijeenkomst van de Haagse kunstmaand die plaats vond op 13 januari 1949. Dat is een verschil van tien maanden met de bijeenkomst van Oefening Kweekt Kennis (OKK). De voetnoot in het boek *Brieven* is dus onjuist. Elsschot was ook op die OKK-bijeenkomst van 28 november, en las daar voor uit zijn gedichten. Elsschot is in 1949 dus minimaal twee keer in Den Haag geweest.

De vermelding in de voetnoot is niet zo maar een vergissing, want als we in het boek van Martine Cuyt *Willem Elsschot. Man van woorden* het interview met Mies Bouhuys er op naslaan lezen we het volgende:¹⁰

Drie hoogtepunten op een rij: in 1947 ontmoet ze Ed Hoornik, haar latere man, een jaar later krijgt ze de Reina Prinsen Geerlings-prijs voor haar poëziebundel *Ariadne op Naxos* en nog een jaar later hoort ze Elsschot voorlezen tijdens een avond van het Nieuw Vlaams Tijdschrift voor het genootschap Oefening Kweekt Kennis (OKK) op 28 november 1949 in Den Haag. ‘Elsschot las – nauwelijks verstaanbaar – zeer slecht, maar dat was meer omdat hij al bij het eerste gedicht zelf ontroerd raakte en bij ‘Het Huwelijk’ in tranen eindigde. Het niet verstaanbaar zijn maakte niet uit: wij kenden de gedichten. Alleen de ontroering telde en is voor mij tot op vandaag onvergetelijk. Bij het kaarslicht van het magere Servetje [de maaltijd] hadden wij een gesprek met Elsschot waarvan ik me alleen herinner hoe hij vertelde over zijn liefde voor Den Haag en Scheveningen. Van mij wilde hij weten waarom de natuur een zo belangrijke rol in mijn gedichten speelde. Daar kwamen vragen over mijn jeugd uit voort en het landschap waarin ik was opgegroeid.’

Deze herinnering van Mies Bouhuys lijkt correct. Elsschot heeft daar zijn gedichten daadwerkelijk voorgedragen. In hetzelfde interview gaat Mies Bouhuys verder:

‘Waarschijnlijk als reactie op die keurige bijeenkomst ging de avond over in een wilde nacht, zo-

als die gebruikelijk waren in de naoorlogse jaren. Een clubje, met Johan Daisne en zonder Elsschot, danste achteraf in Haagse nachtclubs en eindigde in Slawa in Scheveningen, waar alle nachtbrakers van Den Haag elkaar troffen. De strandwandeling achteraf moet Daisne tot zijn verhaal *Twee schelpen* hebben geïnspireerd, waarin Miesje Bouhuys uit Weesp aantreedt als Wiesje Meesp.’

Mies Bouhuys (bron: buygens.knaw.nl).

Het lijkt waarschijnlijk dat Mies Bouhuys de nachtelijke escapades van 10 maanden eerder ten onrechte koppelt aan de bijeenkomst van OKK. Of, mogelijk is zij zowel 13 januari als 28 november met een groepje collegae aan de zwier geweest.

Het interview met Mies Bouhuys levert nog een ander inzicht op. Elsschots brief aan Daisne is gedateerd 11 februari 1950, dat is twee en een halve maand na zijn voorlezen in OKK waar hij uitvoerig met Mies Bouhuys heeft gesproken. Hoe kan hij dan in de brief melden dat hij haar niet kende. Dat geldt wellicht voor de datum van 13 januari 1949, maar toch zeker niet voor de datum van 11 februari 1950 waarop hij de brief schreef. Elsschot verraadt zich zelf wel want hij schrijft ‘Het Miesje in kwestie’, dus hij weet dat de Wiesje uit *Twee schelpen* in het echt Mies(je) heet. En ook op het eind van zijn brief typeert hij haar als een natuurkind, en over de natuur heeft hij bij OKK met Mies Bouhuys gesproken. Elsschot trekt hier dus een rookgordijn op, zoals hij dat vaker deed. Of dat rookgordijn ook geldt voor zijn verlangen om met haar in contact te komen op 13 januari kan mogelijk zijn.

Ik vond nog een andere bron die inzicht geeft in de gebeurtenissen van 13 januari. In het Schrijversprentenboek 41, verschenen in 1998, wordt een brief van Anna Blaman geciteerd.¹¹ Zij schrijft 14 januari 1949 aan een

¹⁰ Martine Cuyt, *Willem Elsschot. Man van woorden*, Meulenhoff/Manteau, Antwerpen-Amsterdam 2004, blz. 181-184.

¹¹ Aad Meinderts, ‘Den Haag, je tikt er tegen en het zingt’, Schrijversprentenboek 41, Sdu uitgevers Den Haag 1998, blz. 7.

vriendin: ‘Daarna een vrolijke en boeiende nacht in een nachtkroeg en daarna nog in een vroeg-ochtend-kroeg met de uitgever Bert Bakker, met Eddy[Hoornik] en Miesje [Bouhuys], met Johan Daisne en Jan Schepens. Ook zag ik nog Jo Boer en Joffer [Roelofswaert], en Elsschot die ik erg bewonder. Tegen de ochtend knapte ik af (toen dronk ik al uren koffie) en leunde ik als een bezwijmde maagd uit het Victoriaanse tijdperk tegen de schouder van Bert. Daisne heeft toen liefderijk mijn voorhoofd en polsen gebet; dat is een ontzaglijk lief mens.’

Anna Blaman. Foto Kees Scherer.

Was Elsschot wel of niet bij dit nachtelijke uitstapje op 13 januari? Uit de brief van Blaman lijkt dat niet waarschijnlijk, maar we kunnen helemaal gerust zijn want Peter de Bruijn schrijft in *De Parelduiker* in zijn artikel over de relatie tussen Elsschot en Georgette Hagedoorn: ‘Ook uit een brief uit 1949 aan Georgette Hagedoorn blijkt dat Elsschot na afloop van de tentoonstelling het veiligere gezelschap van haar en Nijhoff heeft gekozen, en met hen mee is gegaan naar de Kleine Kazernestraat waar zij woonden.’¹²

Volgens Wieneke 't Hoen ontmoetten Nijhoff en Elsschot elkaar toen waarschijnlijk voor het eerst, maar met Georgette Hagedoorn had Elsschot al meermaals contact gehad en er was tussen hen al iets (of veel?) meer dan een oppervlakkige vriendschap. Als Elsschot in zijn brief aan Daisne schrijft dat ‘Miesje...de enige is die hem

Martinus Nijhoff aan zijn werktafel in de Kleine Kazernestraat, 1946.

daar is opgevallen’ dan kunnen we dat zeker als onwaar bestempelen, want hij heeft zeker oog gehad voor Georgette.

Tot zover de feiten die nu na zoveel jaren nog te reconstrueren zijn. Een vraag blijft of Daisne daadwerkelijk met Mies Bouhuys aan de zwier is geweest en zij elkaar hun liefde kenbaar gemaakt hebben. Op de vraag of Daisne de waarheid veel geweld heeft aangedaan krijgen we van Mies Bouhuys geen duidelijk antwoord. In haar gesprek met Martine Cuyt zegt zij: ‘Ik meen dat ik er pas veel later terloops op heb gereageerd (Daisne had voor publicatie de novelle naar haar opgestuurd). Dat was vooral omdat ik het, gezien het andere werk van Daisne, geen goed verhaal vond. We hebben elkaar later nog wel eens op literaire bijeenkomsten en boekenmarkten ontmoet, maar eerlijk gezegd heeft hij noch zijn werk ooit veel indruk op mij gemaakt’.

Een nogal ontwijkend antwoord, dus... de kans lijkt groot dat er iets meer is geweest dan een onschuldige kroegentocht en strandwandeling.

Vanuit de optiek van Daisne blijft onduidelijk wat waar en wat verzonnen is. Daisne wordt door velen – waaronder hij zelf – gezien als magisch realistisch schrijver. Zelf zegt hij daarover: ‘Ik schakel ‘vrijblijvend’ uit en konstrueer die buitenwerkelijkheid (de realiteit dus) en de binnenwerkelijkheid (de droom) zo, dat ze geordend en gericht worden.’ Dat mag, maar of je dromen over bekende personen – Mies Bouhuys – op deze wijze op

¹² Peter de Bruijn, ‘De mooiste ogen van de wereld’ in *De Parelduiker*, jaargang 13, nummer 3, blz. 13.

Het Parool 25-11-1949

schrift mag stellen, lijkt mij niet. De integratie van realiteit en droom bij Daisne is in relatie met de dichtregel van Elsschot ‘tussen droom en daad staan wetten in de weg en praktische bezwaren...’ een opvallende tegenstelling.

Dan toch weer terug naar de brief. Mijn interpretatie is dat Elsschot zijn ‘confrater’ niet voor het hoofd wilde stoten maar zijn verhaal niet kon waarderen, en hem daarom op zijn manier een brief schreef die lovend lijkt, maar een duidelijke dubbele bodem heeft. Elsschot geeft in zijn brief ook geen oordeel over de novelle. Het enige dat hij daar over zegt: ‘Ik vind het alleraardigst dat u in het verhaal aandoening en enige passie hebt kunnen leggen...’ Zo’ n compliment zou ik niet graag krijgen.

Dat De brief ‘lovend lijkt’ en door anderen ook als lovend wordt gelezen blijkt onder meer uit een opmerking die ik las in de masterproef van Judith Bontinck. Zij schrijft: ‘De samenkomst vindt zijn neerslag in Daisnes *Twee schelpen*, dat twee jaar later in *Brieven* zal verschijnen. Willem Elsschot is zo aangedaan van het verhaal dat hij er Daisne uitgebreid over schrijft.’¹³

Nog enige toelichtingen op enkele onderdelen van de brief.

- Elsschot meent zich te herinneren dat zij een groene blouse of kleed droeg. In de novelle komt de kleur groen diverse keren naar voren. Onder andere in de volgende zinnen: ‘Didier hielp Alwina[Wiesje]. Toen hij haar mantel in de hand had, herinnerde hij zich dat die ook met de binnenkant naar buiten kon worden gedragen. Je mocht kiezen, groen of zwart. – Groen, sprak hij

en keerde hem zo, dat is de jeugd, de hoop, het leven... en de zee. – Nee, vloog ze smartelijk uit, zwart, dat is nacht, inkt en rouw! en trok hem aldus aan.’

- Elsschot schrijft dat hij niet aan Miesje is voorgesteld. In de novelle stellen Wiesje en Didier zich meerdere keren aan elkaar voor. De eerste keer met een simpele handdruk, maar iedere volgende keer steeds erotischer.

En dan tenslotte de on-Elsschottiaanse zin over de borsten van Mies. Elsschot zet hier zijn benadering tegenover de tekst van Daisne in *Twee schelpen*, waar Wiesje het volgende zegt en doet: ‘..voel! en trok zijn arm naar zich toe en bracht zijn hand in de uitsnijding van haar jurk. Zijn vingers verzonken in de lauwe weelde van haar boezem en vonden daar, tussen haar hart, lichtjes met zweetpareltjes bedauwd, hun schelp.’

De suggestie van de schaduw van Elsschot tegenover de handtastelijkheid in de lauwe weelde van Daisne; een wereld van verschil.

Het einde van de brief is wel weer echt Elsschot: ‘Ik heb u zeer benijd en mijzelf bitter beweend.’ Dat doet toch weer even denken aan Karelte en de laatste zin in *Een Ontgoocheling*.

Conclusie

Zonder kennis van feiten en achtergronden zijn de woorden van Elsschot in de brief aan Daisne merkwaardig en onbegrijpelijk. Elsschot wilde naar Daisne niet onbeleefd zijn en heeft een op het eerste gezicht keurige brief opgesteld. Dat hij in de brief zijn meesterschap toont door een mooie parodie te maken op de novelle is na bestudering van alle gegevens duidelijk. Vic van de Reijt heeft dus weer helemaal gelijk.

¹³ Judith Bontinck, *Magisch realisme als vrijbrief of de droom die gelijk krijgt? De literatuurkritische receptie van Johan Daisnes proza tussen 1940 en 1969*. Masterproef voorgelegd tot het behalen van de graad van Master in de vergelijkende moderne letterkunde 2016, Universiteit Gent.

Toen Elsschot nog in Brussel woonde

Lucas Catherine

Willem Elsschot heeft tussen 1911 en 1914 in Brussel op nogal wat adressen gewoond:

Waterloose steenweg 41 (St-Gillis); Waverse steenweg 929 (Oudergem) en in Laken, Bockstaellaan 237, 3de etage boven Café Le Cygne (patronne: Dikke Jeanne), nu bakkerij. Hij vlucht naar Antwerpen bij het uitbreken van de oorlog, maar zal Brussel iedere donderdag bezoeken, o.a. om zijn kleinzoon Tsjip in Ukkel te zien (Edith Cavellstraat 108).

Je mag niet vergeten dat ook zijn La Revue Continentale Illustrée = Algemeen Wereldtijdschrift voor Financiën, Handel, Nijverheid, Kunsten en Wetenschappen, hier in Brussel op meerdere adressen gevestigd was, o.a. Quai des Charbonnages 74, Koolmijnenkaai, Molenbeek en in oktober 1913: Brandhoutkaai 51 (Vismet, nu Citadines). Wat ook nogal eens vergeten wordt is dat hij een reclamebureau bezat: La Propagande Commerciale met een kantoor in Antwerpen, maar ook in de rue de la Reinette 11, Pippelingstraat, bij de Naamse Poort.

Ook tijdens de Tweede Wereldoorlog kwam Elsschot in Brussel 'schuilen' tijdens de vliegende bommen op Antwerpen. En wel in de Edith Cavellstraat 108 en ook in de Brunardlaan 19, eveneens in Ukkel.

Alfons De Ridder heeft zijn pseudoniem Willem Elsschot in Brussel gelanceerd, maar het verwijst eigenlijk naar een wild bos bij Veerle en Blauberg, dorpen in Limburg van waaruit zijn moeder afkomstig was. Ook zijn eerste roman *Villa des Roses* heeft hij van hieruit uitgegeven. Het contract met de uitgever schreef hij neer op briefpapier van *La Revue Continentale/ Het Algemeen Wereldtijdschrift*.

Elsschot zei zelf: *Niet alleen walg ik van de reclame, maar ook van de commercie in het algemeen. En ik heb Lijmen geschreven omdat ik er op één of andere manier van af moest komen. De gebeurtenissen in de boeken hebben zich ook in de werkelijkheid voorgedaan. Ik heb feitelijk niets anders dan een dagboek bijgehouden.*

Brussel, en dan vooral het Brussel van net voor de Grote Oorlog is dan ook erg goed te herkennen in *Lijmen/Het Been*.

Gezien al die adressen heeft Elsschot nogal wat rond gehangen in onze stad en zich verplaatsen was toen nog geen probleem.

Willem Elsschot en gezin aan het Chinees Paviljoen op de Heizel.

Brussel had net de paardentrams vervangen door elektrische trams en het centrum was prima verbonden met voorsteden als Ukkel, Sint-Gillis, Oudergem, Elsene of Laken. Zo zong Jef Casteleyn op de wijze van de *Marseillaise*:

*Pour admirer notre Belgique
Comme la richesse elle l'a changée
On voyait des trams électriques
Remplis de Belges et Etrangers*

En de auto's verschenen in het stadsbeeld. Het eerste Brusselse autosalon werd al in 1899 georganiseerd in de Pôle Nord (tussen de Kathelijnekerk en het de Brouckèreplein) en vanaf 1902 gebeurde dit jaarlijks in het Jubelpark.

De auto zou de trein gaan beconcurreren, of zoals Korthals het tegen Boorman uitlegt: *Vroeger werden onze lieve doden gewoon per spoor verzonden, net als haring. Zij werden gewogen, mijnheer, en moesten op een vrachtbrief tot eindelijk onze veertien (zijn 'gemotoriseerde lijkwagen') aan die gruwel een einde heeft ge-*

Zicht op de Vlaamse Steenweg uit de tijd dat Elsschot in Brussel woonde.

maakt. (p.283). Leopold II voorziet in zijn testament al de aanleg van de eerste autoweg Brussel-Oostende.

Tussen smederij Lauwereyssen, Vlaamse steenweg 62, en het redactieadres van *La Revue Continentale Illustrée* lag de vroegere haven. Ze werd stelselmatig gedempt. Het dok dat voor het nummer 51 van de Brandhoutkaai lag was het laatste en verdween één jaar voor Elsschot er kwam werken. De Vismarkt werd er opgericht, tussen de Kathelijnekerk en de Populierstraat, maar het noordelijk deel van wat we nu nog de Vismet noemen werd chic. De cavitjes en kabberdoesjen die typisch waren voor de havenwijk ruimden plaats voor meer burgerlijke gebouwen. En ook de industrie rond de haven trok weg: *de duurte van de grond, waardoor de meeste fabrieken de wijk moeten nemen uit het centrum*, zoals Boorman de toestand samenvatte aan mevrouw Lauwereyssen (p.322). De Varkensmarkt, aan het einde van de Vismet, werd verbreed, net als het kanaal. En parallel met de Vismet werd de Dansaertstraat aangelegd als veel bredere concurrent voor de smalle Vlaamse steenweg. Wat nog eens de grondprijs de hoogte in joeg en van de Vlaamse Steenweg een ingesloten populaire wijk maakte tussen riantere nieuwbouw. Het wordt haast een Vergeten Straat, denk aan haar beschrijving in het Algemeen Wereldtijdschrift: *Kent gij de rue de Flandre? Bezoekt haar en lezer, ook al had gij haar bestaan niet vermoed, en gij zijt ons dankbaar, niet? Want geen gids ter wereld, ook niet het reisbureau Orient, dat anders van aardige hoekjes afweet, had u er nooit heengebracht...Lezer gij hebt nu*

een hoekje van Brussel bezocht, waarvan gij het bestaan niet had vermoed. (p.329).

Langs de grote centrale lanen die onder Leopold II waren aangelegd over de gedempte Zenne, vestigden zich de eerste grote luxe restaurants. *De vreemdeling die door 't centrum van Brussel slentert en die, verdoofd door de drukte en de herrie, ergens bij de Beurs op een bank gaat uitrusten... verbeeldt zich nu eenmaal dat het centrum van die weelderige stad alleen uit hotels, koffiehuisen, patisserieën en parfumwinkels bestaat.* (p.328). De meer populaire restaurants vond je in de Beenhouwersstraat en langs de Vismarkt. Elsschot zal trouwens Louis Paul Boon voor het eerst ontmoeten in *Les Armes de Bruxelles*, in die Beenhouwersstraat.

Het is de tijd dat de Belgische keuken haar eigen stijl ontwikkelt, onder meer dankzij Gaston Clément (1879-1973) die als kok voor Leopold II en Albert I werkte. Hij is niet alleen de founding father van de Belgische keuken, maar promoot ook een nieuwheid in onze voeding, de conserven. Van hem zijn de legendarische woorden: 'de beste asperges zijn de asperges uit blik'. En die conserven nemen in het Museum voor Inlandse en Uitheemse Voortbrengselen (de centrale gang in het kantoor van het Wereldtijdschrift) het meeste plaats in. Mevrouw Boorman komt er zich regelmatig bevoorraden en veertien jaar later vraagt Boorman zich in *Het Been* af of zij niet is gestorven aan al die conserven. In Boormans Museum prijkt naast een standbeeld van Leopold II, een negerafgod, een werpspeer en een baal rubber. De exploitatie van Congo had na de Belgische overname in 1910 een geweldige toename gekend. Alle produkten uit de kolonie werden in Antwerpen gecommmercialiseerd, behalve twee luxe items: de banaan en de cacao. Dat de banaan bij het gewone volk een luxeproduct was, blijkt in *Het Been*, wanneer tijdens de veiling van de stock Wereldtijdschriften een van de bidders, ostentatief vier bananen zit te eten. Alleen mensen met geld konden ze zich veroorloven en het mevrouwtje doet dan ook het hoogste bod: *Zo liet ook mijn buurvrouw de vellen van haar vierde banaan afhangen, zonder de laatste hap te doen...tot mijn buurvrouwtje dat de hele morgen gegeten en gezwegen had, haar ontakelde banaan in de hoogte stak om de aandacht van de notaris te trekken en rustig driehonderdvijftig bood.* (p. 405,406). Bananen kwamen toen exclusief uit Congo – het is pas na de Tweede Wereldoorlog dat de Amerikanen hun Latijns-Amerikaanse bananen bij ons zullen introduceren – en in de havenwijk waren er dan ook verschillende bananenrijperijen. Zo waren de huidige binnenparking van restaurant *La Belle Maraichère* en het kunstencentrum Argos oorspronkelijk bananenrijperijen. En dan is er de cacao die de reeds bestaande chocolademakerijen niet alleen een *boom* bezorgde, maar de Congolese cacao zorgde van toen af voor de speciale diepe smaak van de Belgische chocolade. De cacao was van ons, en dus niet

Vitrine van Delhaize met koloniale waren, inspiratie voor Boormans museum?

duur, dus mocht er extra veel in de cacao's. En toen kwam een Griekse Ottomaan uit Gent op het lumineuze idee om, zoals men frieten op straat aan het gewone volk verkocht, zijn pralines op de centrale lanen aan de paradeerende bourgeoisie te verkopen. Leonidas Georges Kestekides had met zijn chocolade een prijs gewonnen op de koloniale tentoonstelling van 1910 en verhuisde in 1924 (het jaar dat *Lijmen* verscheen) zijn fabriek van Gent naar de Devastraat (naast de Kiekenmarkt) en opende enkele winkels langs de centrale lanen¹. Ze bestaan nog.

Ook de al bestaande kleine warenhuisketen Delhaize werd groot dankzij haar koloniale producten. In 1906 werden ze hofleverancier voor cacao en koffie uit Kongo en waren mede-financiers van het koloniale luik van de Wereldtentoonstelling in Brussel, 1910. Ze hadden ondermeer een winkel op de hoek van de Vlaamse steenweg en het Kathelijneplein. Ze versierden hun winkels met een Belgische Leeuw (vandaar *Delhaize Le Lion*), de slogan: gebruikt de producten uit onze kolonie en met een borstbeeld van Leopold II (zie foto uit 1920). Het is dan waarschijnlijk niet toevallig dat Boorman zijn Museum op dezelfde manier inrichtte.

Niet alleen de fabrieken trekken weg uit deze nieuwe, chique wijk, ook *La Revue Continentale* verlaat de Brandhoutkaai en trekt over het kanaal naar de Steenkoolmijnkaai 74.

Maar niet alleen *La Revue Continentale Illustrée* diende Elsschot als inspiratiebron, ook zijn reclamebureau *La Propagande Commerciale* (met een adres in Antwerpen, maar ook in de rue de la Reinette 11, Pippelingstraat, bij de Naamse Poort). Met dit bureau geeft hij onder andere de officiële catalogi uit van de Koloniale Wereldtentoonstellingen in Antwerpen en Luik (1930). Na ruzie met zijn vennoten (1931) geeft hij in eigen naam de catalogus uit van de Wereldtentoonstelling in Brussel, 1935. De rue de la Reinette loopt parallel met de Naamse Poort en daar was al tijdens de Kongo Vrijstaat

¹ Pâtisserie Centrale Leonidas. De term pralines Leonidas duikt pas in 1937 op.

van Leopold II een koloniale wijk ontstaan. Centrum was het *Café de l'Horloge* waar nu een metro-ingang is. Dat was een heel chic café waar het koloniaal kapitaal vergaderde. Je betaalde er niet met geld maar met jettons. Die moest je in tamelijk grote hoeveelheid ineens aankopen, zo beperkte men de cliëntèle tot alleen maar de kapitaalkrachten. Dit art nouveau-café werd tijdens de aanleg van de kleine ring als voorbereiding voor Expo 58, afgebroken en opgekocht door de grote baas van de Hilton-keten. Het werd steen voor steen genummerd en terug opgebouwd in Cairo in de Nile Hilton waar het bekend staat als *Taverne du Champ de Mars*, naar het Brusselse plein waar het stond. Minder gegoede kolonialen spraken af in meer populaire cafés bij het begin van de Waverse steenweg. Het meest bekende was *Le Lion Belge* en dat moet Elsschot zeker bezocht hebben. Waarschijnlijk diende het als voorbeeld voor *Brasserie du Lion Royal* waar Boorman Laarmans zijn contract laat ondertekenen. (p.263).

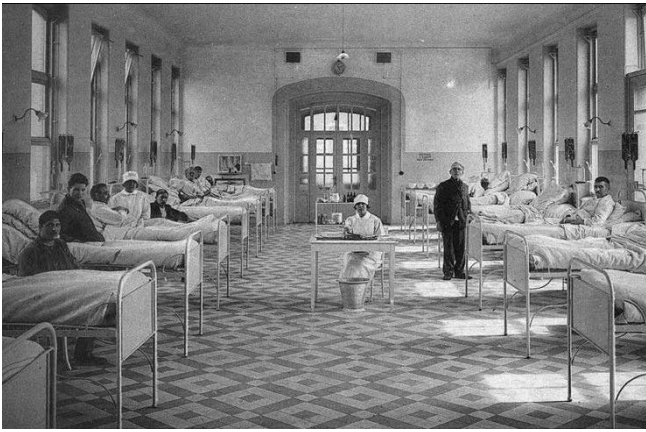
Maar hiermee zijn we al ver van smederij Lauwereysen, rue de Flandre 62 en het café van Dikke Jeanne.

In deze oude havenwijk nemen de sociale conflicten toe. De kloof tussen rijk en arm wordt er erg groot, getuige het verhaal van de mosselvrouw die op afbetaling een pelsmantel had gekocht bij Weinstein, een van de 'juifs de la rue Sainte Cathérine' (p.307) en die na vier jaar niet meer kon afbetalen. In Brussel stonden de joden bekend om hun handel in textiel en ook in pels. Mijn tante Julia heeft jaren 'bij de jood in de pels' gewerkt tot ze er een stoflong van kreeg. De bekendste winkel

Struikelstenen ter nagedachtenis van een joods echtpaar dat in textiel deed aan de Kathelijne kerk.

was de Magasins Hirsch in de Nieuwstraat (waar nu de C&A is). Hirsch is de Brusselse folklore ingegaan omdat zijn kleren tweedehands werden verkocht uitgespreid op de grond van de Voddenmet die daarom ook ondermeer als bijnaam kreeg 'Hirsch par Terre'. Dat er in de Kathelijnewijk nogal wat joodse mensen woonden kan je nog merken aan de koperen herinneringsstenen naast klerenwinkel *Au Coin de Rue* ter gedachtenis van het echtpaar De Leeuw-Levie, in Auschwitz vermoord door de nazi's in 1943 (zie foto).

Psychiatrische afdeling van het Brugmann-ziekenhuis waarheen Boorman door de politie wordt afgevoerd.

Het is ook de tijd dat de socialisten sterk worden. Na de invoering van het meervoudig algemeen stemrecht hadden de liberalen hun absolute meerderheid in de Brusselse gemeenteraad verloren. Liberaal burgemeester Charles Buls neemt dan ook ontslag omdat, zoals hij in zijn dagboek schrijft: ‘je ne veux être ni le prisonnier des cléricaux, ni l’allié des socialistes.’ En de vakbonden worden sterk – Horta had al in 1899 het Volkshuis gebouwd – en mevrouw Lauwereyssen klaagt dan ook: *‘als bij afspraak wordt het gereedschap neergegoid en gaan de heren vloekend aan het staken. En wat je dan ook praat, het baat niet. Zij eisen verkorting van werktijd en verhoging van loon...’* (p.324) *Zij hebben twee bondsleden op mij afgezonden, mensen van hun metaalbewerkerbond of hoe het dan ook moet heten..Drie weken lang heb ik nog weerstand geboden, maar toen moest ik wel toegeven...*(p.326). Was dit ook de visie van Willem Elsschot? Ik betwijfel het want in *Kaas* (1933) dat tussen *Lijmen* (1924) en *Het Been* (1938) in verscheen schrijft hij haast een lofzang op de toenmalige Sovjetunie (van Stalin!): *‘Klerken zijn nederig, veel nederiger dan werklieden die door opstandigheid en eendracht enige eerbied hebben afgedwongen. Men zegt zelfs dat zij in Rusland de heren geworden zijn. Als het waar is dan hebben zij dat verdient dunkt mij. Zij schijnen het trouwens met hun bloed gekocht te hebben.’* (p. 442).

Toen Elsschot, op aandringen van Nederlandse vrienden, *Het Been* als een vervolg schreef op *Lijmen*, moest hij zijn personages van tien jaar eerder laten evolueren. Dikke Jeanne uit het café in de Vlaamse steenweg vermaarde wegens suikerziekte en veranderde van haarkleur. Laarmans was weer een gewone bediende geworden, maar wat met Boorman?

Elsschots voormalige zakenpartner, René Leclercq, met wie hij zeven jaar eerder had gebroken, had psychische problemen gekregen en had zich laten behandelen in de kleine privé-kliniek Sans-Soucis van dokter Titeca. De naam Titeca is trouwens in het Brussels nog een synoniem voor ‘zothuis’. Maar Boorman wordt elders opge-

sloten. Hij wordt door de politie aangehouden wegens ordeverstoring tijdens de veiling van de stock *Wereldtijdschriften* van mevrouw Lauwereyssen en de Brusselse politie voert gekken niet af naar een privé-kliniek, maar wel naar de psychiatrische afdeling van Brugmann, het OCMW-ziekenhuis van de stad. Daarvoor inspireert Elsschot zich op de lotgevallen van een goede kennis, Leo Frenssen een ambulante kruidenier waar hij vaak mee discussieerde. Frenssen had in Antwerpen een partij gesticht voor ‘Een Redelijke en Democratische Communistische Maatschappij’ en gaf zo een krantje uit *De Voorlichter*. De partij behaalde in 1938 zes zetels in de gemeenteraad en een jaar later wordt hij zelfs volksvertegenwoordiger. Tijdens een van zijn betogingen in Brussel werd Leo Frenssen door de politie opgepakt en naar de psychiatrische afdeling van het Brugmann-ziekenhuis gebracht. Hij vertelde zijn wedervaren in *De Voorlichter* en Willem Elsschot was er zo over verontwaardigd dat hij het verhaal gebruikt in de gasthuisscène van *Het Been*. Veel details kloppen: de zingende zot in bad, de geschifte die telkens opnieuw zijn bed dwangmatig opmaakt en de testen die Frenssen moest doen: onder meer snel na mekaar herhaalde malen *Trente troisième régiment d’artillerie* te zeggen. Bij Elsschot wordt dit ‘Derde rijdende artillerie brigade’.

De auteur bij de gedenkplaat in de Vlaamse Steenweg op nummer 62.

Dezelfde Elsschot schreef ook een gedicht over communist Van der Lubbe – dat trouwens eindigt met *‘tot je beulen, groot en klein, door den Rus vernietigd zijn’*. Maar daarnaast schrijft hij ook, in 1947, een gedicht tegen de terechtstelling van nazi-collaborateur Borms, wat hem er niet van weerhoudt om ook een gedicht te schrijven als ode aan de verzetsstrijder Karel Willems: ‘De Banneling’.

Zoals ze in Brussel zeggen: *‘daane Elsschot, heum es nie veu ien gat te vange.’*

*‘Dien groten mijnheer die nooit gearzeld
heeft zijn kleine, onbekende vriend
beschermend onder de vleugels te nemen’*

Over Willem Elsschot en Roger Van de Velde

Ellen Van Pelt

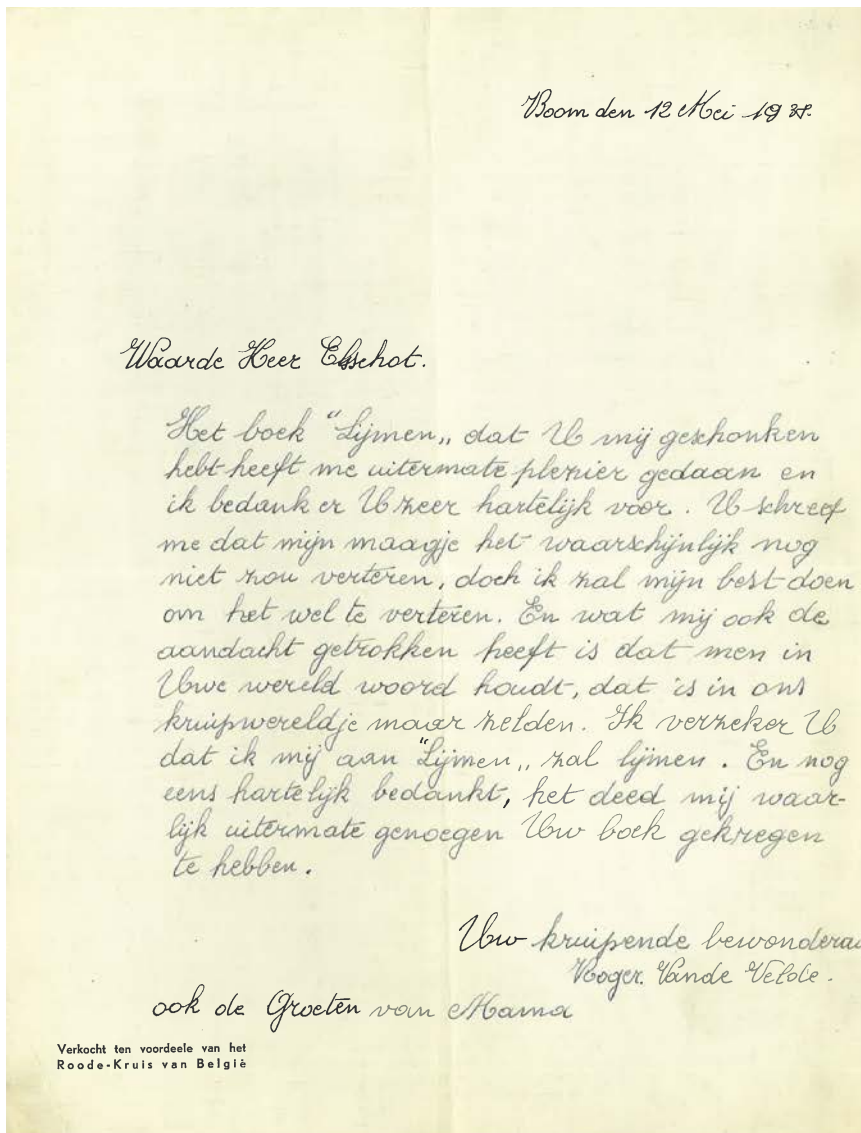
In 2020 was het vijftig jaar geleden dat de Vlaamse journalist en schrijver Roger Van de Velde (1925–1970) uitgeput bezweek aan de gevolgen van zijn Palfiumverslaving. Het literaire werk van Van de Velde kwam opnieuw uitgebreid in de aandacht door een herdruk van zijn verhalenbundel *De knetterende schedels* (met daarin ook zijn pamflet *Recht op antwoord*), gevolgd door de publicatie van de biografie *Deze wereld is geen ergernis waard*. De korte verhalen die Van de Velde een halve

eeuw geleden schreef, behoren nog steeds tot de beste in ons taalgebied. Zowel zijn thematiek als zijn schrijfstijl bekoren hedendaagse lezers.

Roger van de Velde wordt geboren op 13 februari 1925 in Boom. Zijn vader, Frans Van de Velde, sterft wanneer de kleine Roger zeven jaar oud is. Zijn moeder hertrouwt met Louis Eyckmans, alias ‘den Boule’ of ‘Schattenboel’, die als bediende bij het reclamebureau van Willem Elsschot werkt.

Als dertienjarige schrijft Van de Velde zijn eerste brieven aan Elsschot, die hij ondertekent met ‘uw kruipende bewonderaar’. Elsschot zal zijn jonge poulain van bij zijn vroegste literaire aspiraties stimuleren. Wanneer Van de Velde hem als adolescent zijn ‘rijmelaar’ stuurt, becommentarieert Elsschot de gedichten en geeft hij advies: ‘Denk er in de eerste plaats om dat tussen gedichten schrijven en rijmen een wereld ligt. [...] Ik geef u trouwens de raad eenvoud en oprechtheid te betrachten en alle hoogdravendheid te vermijden. Uw werk zal er zeker mede gebaat zijn. Schrijf slechts verzen wanneer gij werkelijk iets persoonlijks te zeggen hebt. Schrijf niet te veel maar observeer de mensen en de dingen die rond u zijn.’ Van de Velde zal deze poëtica zijn ganse literaire carrière trouw blijven.

Dankzij een aanbeveling van Elsschot, kan Van de Velde in 1947 aan de slag als journalist bij *De Nieuwe Gazet* in Antwerpen. Hij dankt hem in een brief voor het duwtje in de rug: ‘Ik zal nooit vergeten dat “de Fons” in feite de gangmaker is geweest voor de carrière waar ik altijd van gedroomd

Prone, 14-7-47,

Geachte "Pous",

Gij ruikt het mij niet ten huade duiden
dat ik u een demokratisk aanspreek. Het woord
valt van mijn lippen in een lyrische opwelling
van dankbaarheid. Ik hou mijzelf van 1942
Robinet van "De Nieuwe Gazet". Die mij na een
reeds vervoerdef definitief op mijn schip heeft
aangemaakend. Ik geef er mij volledig rekenschap
van dat een fabrieksmerk mijn bekende reputatie
betreffend ten goede is gekomen. Ik wil nooit ver-
geten dat "De Pous" in feite de gangmaker is ge-
weest voor de carrière waar ik altijd van getrouwd
heb. Ik dank er u van harte om en het beste
bewijs dat ik daarvan kan geven is misschien wel
mijn oprechte betrachting om altijd en overal in mijn
werk het spoor te volgen van dien groten mijnheer
die nooit gearzeld heeft zijn kleine, onbekende
vriend beschermend onder de vleugels te nemen.

Met oprechte waardering en
leer hartelijke groeten,
Roger Van de Velde

heb. Ik dank er u van harte om en het beste bewijs dat ik daarvan kan geven is misschien wel mijn oprechte betrachting om altijd en overal in mijn werk het spoor te volgen van dien groten mijnheer die nooit gearzeld heeft zijn kleine, onbekende vriend beschermend onder de vleugels te nemen.'

De reportages en artikels die Van de Velde voor *De Nieuwe Gazet* schrijft zijn van hoogstaande kwaliteit, geschreven met een scherpe, literaire pen. En ook hier is Elsschot nooit ver weg. De Elsschot-verwijzingen, citaten en knipogen in het journalistieke werk van Van de Velde zijn niet te tellen. In een reportage over het Schipperskwartier alludeert hij op de 'goedkope meisjes met zulke tietten' waarover Willem Elsschot het heeft in zijn *Dwaallicht*, bij een reportage over Zwitserland, klinkt het: 'De Laarmans van Willem Elsschot zou zijn bollen Edammer zeker aan de man gebracht hebben, indien hij in Zwitserland had gewoond' en in een scherp artikel over de gastvrijheid tegenover kleurlingen in Antwerpen, schrijft hij: 'Willem Elsschot [heeft] met *Het Dwaallicht*, die nachtelijke odyssee van drie naar liefde hunkerende 'rijstkakkers', wellicht het meest ontroerende en pregnante protest-verhaal ge-

schreven in gans de Nederlandse letterkunde.'

Naast zijn werk als journalist timmert Van de Velde verder aan zijn literaire carrière. In 1954 heeft hij zijn debuut-novelle *Scheiding van Goederen* klaar. Elsschot leest het manuscript in enkele dagen uit. Hij vindt het 'goed, zelfs zéér goed geschreven' en geeft aanwijzingen voor de herwerking van het manuscript. Daarna beweegt hij hemel en aarde om het manuscript gepubliceerd te krijgen in literaire tijdschriften, maar zonder succes. 'Niet opgeven, begot,' schrijft Elsschot aan zijn poulain. Uiteindelijk zal de novelle in 1956 en 1957 bijna volledig verschijnen in *Standpunt*, een jong literair tijdschrift.

Ondertussen gaat het bergaf met de gezondheid van Van de Velde. Eind jaren vijftig krijgt hij als maaglijder de splinternieuwe opioïde pijnstillers Palfium voorgeschreven. Wanneer het geneesmiddel op de narcoticalijst terecht komt, begint hij doktersbriefjes te vervalsen om zich van zijn dagelijkse dosis Palfium te verzekeren. Een mank justitieel apparaat en 'pseudopsychiatrisch kunst- en vliegwerk' zorgen ervoor dat Van de Velde in 1962 geïnterneerd wordt. Acht jaar verblijft hij

onder erbarmelijke omstandigheden in gevangnissen en psychiatrische ziekenhuizen. Van de Velde klampt zich vast aan zijn schrijverschap en binnen de grauwe gevangismuren ontstaat zijn oeuvre: beklijvend proza vol laconieke humor en diepgevoelde sympathie voor mensen aan de rand van onze samenleving.

Zijn grote voorbeeld is dan al overleden, maar het literaire werk van de Velde is sterk beïnvloed door Elsschot. Zijn proza past niet in de experimentele literatuur die de jaren zestig typeert. Integendeel, hij kiest voor een klasieke vertelstijl, trouw aan zijn leermeester.

Van de Velde schrijft achter tralies vier verhalenbundels, een pamflet en een roman. Dit compacte, literaire oeuvre is geschreven in een sobere en heldere stijl. Van de Velde liet zich niet alleen qua stijl en poëtica beïnvloeden door Elsschot, ook weeft hij in zijn verhalen talloze verwijzingen naar Elsschot. Soms expliciet, zoals in het einde van zijn pamflet *Recht op antwoord*: 'Zijne Majesteit, de minister van Buitenlandse Zaken, de minister van Landsverdediging, de minister van Binnenlandse Zaken en zelfs de Kardinaal kunnen op beide oren slapen. Het ligt niet in mijn bedoeling amok te maken in hun paleizen en kabinetten, die mij grandioos kunnen gestolen

worden. Het ligt wél in mijn bedoeling naar beste vermogen, zonder haat en zonder wrok maar ook zonder restricties, getuigenis af te leggen van wat ik in de penitentiaire vergeetputten van dit land gezien, gehoord en ervaren heb. Omdat niemand mij dit recht op antwoord redelijkerwijze kan betwisten. En omdat ik nu eenmaal niet kan weerstaan aan de vermaledijde heerlijkheid waar die Elsschottiaanse gouden vogel jubelt, veel hoger dan de leeuwerik.’

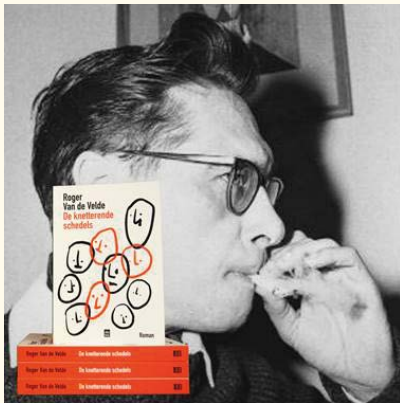
Maar vaker zijn de verwijzingen subtiel, zoals in *Tabula Rasa*, de roman die hij in 1970 tijdens de laatste maanden van zijn gevangenschap schrijft. In dat boek heeft de vader van het hoofdpersonage een houten been, worden tijdschriften Lijmen-gewijs aan de man gebracht en vergaderen de leden van een literair tijdschrift in het zaaltje boven café Quinten Matsijs. Ook de thematiek van het boek is Elschottiaans. *Tabula rasa* gaat over het

eeuwige conflict tussen droom en daad en Van de Velde schetst in het boek het burgerlijk milieu, met milde ironie en sarcasme. In de laatste paragraaf van het boek weerklinkt het einde van *Kaas*: ‘Die avond stond ik, zonder geestdrift en zonder spijt, weer kapper uit één stuk te wezen. De cliënten met hun vierkante koppen, mijn vader met zijn houten been, mijn moeder met haar trouwe ogen, Mathilde met haar bloeiend lijf en William in zijn wieg, zij mochten voortaan onvoorwaardelijk op mijn kleinburgerlijke toewijding rekenen. De literatuur, die bekoorlijke maar onbetrouwbare hoer, had mij gelukkig niet klein gekregen.’

Op 4 april 1970 komt Van de Velde, onder andere dankzij een schrijversactie, vrij uit de gevangenis. Op 7 mei ontvangt hij de Arkprijs voor het Vrije Woord. Op 30 mei 1970 bezwijkt hij op het terras van Brasserie André in het Antwerpse Statiekwartier.

Roger Van de Velde in Engelse vertaling

Met veel plezier melden we dat *De knetterende schedels* van Roger Van de Velde binnenkort in een Engelse vertaling zal verschijnen bij de Amerikaanse uitgeverij Snuggly Books.

In deze roman beschrijft journalist Roger Van de Velde zijn compagnons de misère in de instellingen waar hij werd geïnterneerd vanwege zijn verslaving aan palfium. Meer dan vijftig jaar na de eerste uitgave blijft de belangstelling onverminderd voor het literair talent van Roger Van de Velde, niet enkel in eigen land maar binnenkort evenzeer internationaal.

In *De knetterende schedels* ontmoeten we Daniël, die drie dagen aan een stuk lange sigaretten rookt omdat Prometheus het hem zo instrueert, Jules Leroy, die de kat doodt waar hij zoveel van houdt omdat ze zijn rosbief op-eet, en markies de la Motte, die schuldbekentenissen voor miljarden franken uitschrijft. Zonder meer het hoogtepunt in zijn literaire oeuvre.

In deze uitgave is ook *Recht op antwoord* opgenomen, een scherp en vlammend pamflet waarin Van de Velde censuur en het falende interneringsbeleid in ons land aan de kaak stelt.

Over *De knetterende schedels*:

‘De koning van het kortverhaal. Een van de auteurs die mij heeft leren lezen.’

Dimitri Verhulst

‘Recht op antwoord heeft mij, om in eigen termen te spreken, het mes op de keel gezet.’

Jeroen Brouwers

‘Een halve eeuw na zijn dood is de Vlaamse literatuur nog altijd niet in het reine met Roger Van de Velde. Een nieuwe editie geeft weer de kans hem te leren kennen.’

De Standaard der Letteren

2021: 100 jaar *De Verlossing* in Herselt

Corona stuurde het Elsschotjaar 2020 van de gemeente Herselt danig in de war. Na een stijlvolle opening eind januari 2020 met kleinzoon Jan Maniewski en de Blaubergse artiesten, kon enkel een deel van het programma plaatsvinden. Zo was er gedurende de maand februari 2020 de tentoonstelling 'Wie was Elsschot?' in het vrijetijdscentrum de Mixx, met hieraan gekoppeld een lezing van Eric Rinckhout in de Herseltse bib. Ook de opening van de literaire Elsschotwandeling in Blauberg kon plaatsvinden in mei 2020 zoals gepland. Daarna bleef de wandeling beschikbaar voor de corona-wandelaars. Gelukkig was het virus in september en begin oktober 2020 wat minder actief en konden we samen met Asita Kanko, Marcel De Smedt en Michaël Pas in de zetel van de Herseltse bib zitten voor een literair panelgesprek over Willem Elsschot.

Maar er waren ook enkele activiteiten die jammer genoeg niet konden plaatsvinden. Het lunchtheater in brasserie *De Verlossing* in Blauberg was niet mogelijk. De muzikale vertelwandelingen werden ook opgeschort, net zoals de vertoning van de film *Lijmen/Het Been*. Het theatergezelschap 'Het nieuwstedelijk' had speciaal voor het Elsschotjaar de toneelvoorstelling *Een Ontgoocheling* opnieuw willen opvoeren, in de kerk van Blauberg, maar ook daar stak corona een stokje voor.

Maar de gemeente Herselt en de lokale Elsschot-enthousiastelingen maakten van de nood een deugd en er werd dan maar een steviger Elsschot-programma opgesteld voor 2021, het 100-jarig jubileumjaar van *De Verlossing*. Elsschots roman die het nauwste verbonden is met Blauberg bood dé opportuiniteit voor nog wat extra Elsschot. *De Verlossing* situeert zich in het deeldorp Blauberg van de gemeente Herselt, eind 19e eeuw, begin 20e eeuw, toen graaf en pastoor daar nog baas waren. Elsschot verwerkte de verhalen van de inwoners

De winkel van Filip Van Elst en Mie-Jef.

van Blauberg en henzelf als personages in zijn boek. *De Verlossing* beschrijft de strijd tussen de vrijdenker-winkelier Pol Van Domburg en de plaatselijke pastoor Kips. Dit conflict komt tot een heftige ontknoping waarna de godsvruchtige dochter van Paul, Anna, alles uit de kast haalt om te zorgen voor *De Verlossing* van de zonden van haar vader. Elsschot inspireerde zich voor Pol en Anna op zijn oom Filip Van Elst en zijn nicht Mie-Jef die een kruidenierswinkel uitbaatten in het gebouw waar nu brasserie *De Verlossing* is in het centrum van Blauberg.

Leesketting *De Verlossing*: Elsschot als corona-medicijn

De Verlossing wordt vaak wat beschouwd als een buitenbeentje in het oeuvre van Elsschot, ook nog door heel wat Elsschottianen. De roman werd in het vakje streekroman geduwd terwijl het eenzelfde stilistische zuiverheid, diepmenselijke thematiek en pretlichtjes heeft als de andere werken van Elsschot. De tweeledige structuur wordt vaak gezien als vreemd in plaats van origineel. En de roman werd het leven zuur gemaakt door een strenge quoterings door de katholieke kerk. Dus het was tijd om *De Verlossing* een nieuwe kans te geven.

Leesketting (© Wouter Demuyne) *De Verlossing* en *Strijd in het dorp*.

Moeilijke omstandigheden zoals de coronacrisis leiden vaak tot een opstoot van creativiteit, zo ook in Herselt. De eerste maanden van 2021 lagen alle culturele activiteiten stil en iedereen begon de coronawandelingen al wat beu te worden. Het ideale moment dus om uit te pakken met een literaire actie, met Elsschot als medicijn voor corona!

Op 6 maart 2021 werd in de bibliotheek van Herselt de leesketting *De Verlossing* voorgesteld. (Of hoe toepasselijk kan een titel zijn?) De 200 trouwste lezers van

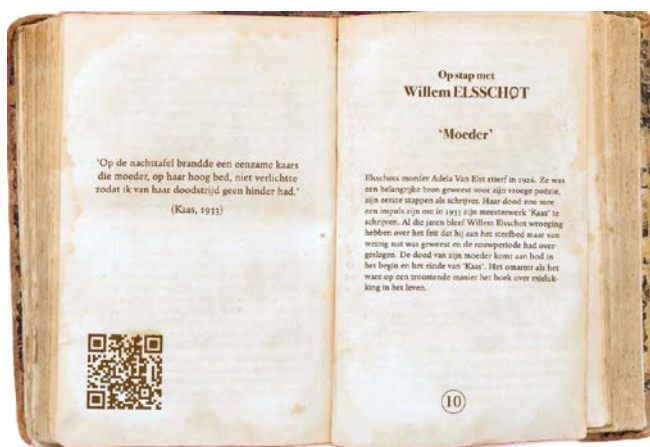
de bib kregen *De Verlossing* samen met het achtergrondboek *Strijd in het dorp* dat werd samengesteld door Koen Rymenants en speciaal voor het jubileumjaar 2021 was uitgebracht door het Willem Elsschot Genootschap, met de steun van de gemeente Herselt. Zo werden de 200 trouwste lezers ambassadeurs voor Elsschot want het was de bedoeling dat ze, nadat ze zelf Elsschot hadden herontdekt, ze dit boekenduo zouden doorgeven aan vrienden en familie, en zij verder aan hun vrienden en familie,... om zo een leesketting te vormen. En natuurlijk hoopten we ook dat iedereen de smaak te pakken kreeg om nog meer van Elsschot te lezen.

P.S. van Boorman: 'Het pakket *De Verlossing* en *Strijd in het dorp* is nog steeds verkrijgbaar in de bib van Herselt aan de voordelige prijs van 10 euro.'

Nog meer literair wandelplezier in Blaubeerg en het Helsschot!

In 2020 hadden Elsschot-enthousiastelingen Theo Aerts en Pieter-Jan Parrein samen met de cultuurdienst en de dienst toerisme van de gemeente Herselt en samen met het Willem Elsschot Genootschap al een literaire wandeling ontworpen in de groene omgeving van Blaubeerg, in provinciaal domein Hertberg. Ideaal om Elsschot coronaveilig te ontdekken!

Corona zorgde bovendien voor nog wat extra tijd in 2020 en 2021 om de literaire wandeling verder uit te werken. De teksten en informatieborden werden helemaal herwerkt door Theo en Pieter-Jan, met ook de hulp van Elsbeth Beerts. Koen Rymenants van het Willem Elsschot Genootschap bekeek alles kritisch en gaf advies. De teksten werden toegankelijker gemaakt voor wie het leven en werk van Willem Elsschot wil ontdekken. Ook de lay-out werd volledig herwerkt in de stijl van Hertberg door de creatievelingen van het provinciaal groendomein.

Wandelen met Willem Elsschot: bord Moeder.

Tegelijk werd er ook veel aandacht gegeven aan wie iets dieper wil graven in Elsschot en zijn Blaubeergs kantje. Elsschot heeft altijd een nauwe band gehad met Blaubeerg. In zijn jeugd bracht hij er zijn vakanties door en ook op latere leeftijd kwam hij met zijn gezin regelmatig

langs bij zijn familie. Het dorpsleven, de verhalen van de Blaubeergenaars en de ongerepte natuur van Blaubeerg zorgden niet enkel voor inspiratie voor *De Verlossing*, ook bijna ieder ander boek en verschillende van zijn gedichten hebben een link met Blaubeerg.

De herwerkte wandeling 'Op stap met Willem Elsschot' (5,3 km) start terug aan de kerk van Blaubeerg en loopt nog steeds doorheen het Provinciaal domein Hertberg, met 15 infoborden langs het parcours. Op de borden is de basisinformatie over het leven en werk van Elsschot te vinden. Bovendien wordt bijkomende achtergrondinformatie gegeven in een brochure of via de ErfgoedApp van Faro die kan gedownload worden op de smartphone. De brochure 'Wandelen met Willem Elsschot' kan gedownload worden via de website van de gemeente Herselt (<https://www.herselt.be/elsschotwandeling>) en is ook beschikbaar op papier in een opbergvak aan de startborden van de wandeling, aan de kerk van Blaubeerg en aan herberg Mie Maan. Specialist toerisme van de gemeente Herselt, Evy Discart, verwerkte deze achtergrondinfo eveneens in een digitale wandeling in de ErfgoedApp van Faro. Wanneer de wandeling via de ErfgoedApp wordt opgeladen (zie de procedure hieronder) wordt er in de buurt van ieder bord automatisch bijkomende achtergrondinformatie aangeboden. De informatie via de ErfgoedApp werd extra aantrekkelijk gemaakt dankzij de dialogen ingesproken door acteur Michaël Pas die op een fantastische manier Elsschot het woord geeft. In de App werden ook extra audiofragmenten toegevoegd van de schrijver zelf en liedjes van de Blaubeergse artiesten zoals 'Schele Vanderlinde' en 'k Heb in mijn jeugd gelijk een beest gezopen', beide uit het liederlijke studentenleven van Alfons De Ridder gegrepen.

Wandelen met Willem Elsschot: startbord kerk Blaubeerg.

Bij het herwerken van de Elsschotwandeling werd er ook een tweede wandeling toegevoegd vanuit herberg Mie Maan door het Helsschot. Het bos Het Helsschot

was de favoriete plek van Willem Elsschot en hij ontleende er zijn schrijversnaam aan. De wandeling werd een 'Stiltewandeling' van 6,7 km. De stilte wordt enkel doorbroken door drie gedichten van Elsschot ('Bij het doodsbed van een kind', 'Moeder' en 'Spijt') die worden voorgelezen door Martine Tanghe. De 'Stiltewandeling' kan eveneens gedownload worden via de ErfgoedApp van Faro.

Stiltewandeling Willem Elsschot: startbord herberg Mie Maan.

Beide wandelingen werden geopend op 19 juni 2021 met als eregasten Martine Tanghe en voorzitter van het Willem Elsschot Genootschap Cyriel Van Tilborgh. Elsschot werd ook wat prominenter in het Blaubergse straatbeeld gezet met een mooi silhouet aan de startplaats van de wandeling.

Wandelen met Willem Elsschot: silhouet.

Wie al een voorsmaakje wil van beide wandelingen kan die hieronder al eens bekijken via de ErfgoedApp van Faro. Houd er wel mee rekening dat de basisinformatie enkel te zien is op de borden in Blauberg, dus kom zeker eens naar de prachtige natuur van de Zuiderkempen!

Acteur Koen De Bouw te gast in Herselt Zomert voor de film *Lijmen/Het Been*

Bij gebrek aan zon moest Willem Elsschot ook wat licht en warmte brengen tijdens Herselt Zomert, het zomerprogramma van de gemeente Herselt. Dit zomerprogramma biedt stevast gratis filmvoorstellingen georganiseerd door de bibliotheek en bibraad. Op 8 juli 2021 kwam acteur Koen De Bouw naar de kerk van Herselt om de film *Lijmen/Het Been*, waarin hij de hoofdrol speelt, in te leiden. De film wordt gezien als één van de mooiste bewerkingen voor het witte doek van het werk van Elsschot. Tegelijk was de film ook een hommage aan regisseur Robbe De Hert die een jaar eerder overleden was. *Lijmen/Het Been* was de laatste fictiefilm van de Vlaamse topregisseur.

Film Lijmen/Het Been.

De film *Lijmen/Het Been* heeft een indrukwekkende cast. Koen De Bouw, die de rol van Frans Laarmans speelt, wordt geflankeerd door Mike Verdrengh die de andere hoofdrol, een voortreffelijke Boorman, op zich neemt. Willeke Van Ammelrooy speelt de rol van mevrouw Lauwereysen en kreeg hiervoor de Nederlandse filmprijs 'Het Gouden Kalf' als beste actrice. En ook Sylvia Kristel, Jan Declair, Jaak Van Assche, Tom Lenaerts en Lou André, beter gekend als Sjakie uit de Flodder-films, zetten elk een personage neer.

Tijdens de inleiding op de film vertelde Koen honderduit over zijn samenwerking met Robbe bij deze film en ook over zijn eigen fascinatie voor Elsschot. Vooral nam hij ook ruim de tijd om te babbelen met alle fans, hoewel we niet zeker weten of het nu Elsschot- of De Bouw-fans waren...

Film Lijmen/Het Been: Koen De Bouw.

Sint-Corneliusfeesten met een knipoog naar Elsschot

Sint-Corneliusfeesten: volksdancers.

De derde zondag van september wordt sinds jaar en dag Sint-Cornelius gevierd in Blauberg met een processie en festiviteiten, georganiseerd door de parochie en lokale verenigingen. Sint-Cornelius is de beschermheilige van de boeren en het rundvee, maar wie lijdt aan epilepsie, kramp, zenuw- en oorkwalen, kan ook bij hem terecht.

Tijdens de processie baadt Blauberg in de sfeer van vroeger en de Sint-Corneliusfeesten leken het ideale aanknopingspunt om even terug in de tijd te gaan, naar het Blauberg van 1921, in het kader van 100 jaar *De Verlos-*

sing. De gemeente en de Merode-samenwerking droegen hun centje bij om allerlei activiteiten te organiseren met een knipoog naar Elsschot. In de kerk waren er donderpreken, met niet verwonderlijk Pol Van Domburg en Kips in de hoofdrollen. Maar Elsschot was ook niet vies van caféspele en in Blauberg is het algemeen gekend dat hij graag schoot op de liggende wip. Dus een initiatie boogschieten stond ook op het programma, met af en toe iets om te drinken om de zenuwen wat te kalmeren. Het geheel baadde verder in een Vlaamse kermis sfeer met lokale volksmuziek, volksdansen, een paardenmolen en genoeg spijs en drank. Elsschot zou er zich thuis gevoeld hebben.

Vertelwandelingen 'Hoe Elsschot leefde in Blauberg'

Op zondag 27 september begeleidden Theo Aerts en Warre Schouwaerts twee groepen Elsschot liefhebbers in de Blaubergse bossen en ze vertelden verhalen over de passages van Elsschot in het dorp. Onderweg werden de deelnemers opgewacht door de Blaubergse muzikanten Renée Bonne, Eddy Vereycken en Ludo Daems die muziek geïnspireerd op Elsschot brachten. Het sappige dialect van de vertellers, de geweldige anekdotes, de prachtige muziek en natuur, én de zon... Meer moest dat niet zijn voor een geslaagde literaire namiddag.

Kleine tip voor wie graag eens naar Elsschot wil luisteren in het 'Blaabergs': de podcast van Ellen Taverniers waar ze Theo Aerts interviewt over Elsschot in Blauberg: <https://www.herselt.be/podcast-theo-aerts>.

Lunchtheater *De Verlossing*

Jubileumjaar 2021 werd afgesloten in oktober en november met verschillende opvoeringen van het lunchtheater *De Verlossing*. Brasserie *De Verlossing* was de ideale locatie om zowel de literaire als de meer profane honger te stillen. In de schuur van de brasserie konden de toeschouwers zich warmen aan een toneelstuk van de hand van Theo Aerts waarin hij de sfeer van *De Verlossing* meesterlijk weet weer te geven door passages van de roman uit het boek te tillen en terug te brengen naar scènes uit het Blauberg van de tijd dat Elsschot langskwam. De muzikanten van Blauberg, de lokale acteurs én zelfs

een paard, brachten een extra dynamiek en *couleur locale* in het werk.

Na het theater konden de toeschouwers dineren in de stijl van Elsschot: het stemmige interieur van brasserie *De Verlossing* en lekkere gerechten uit de tijd van Elsschot.

Vooruitblik op 2022

Dus in 2021 ademden Herselt en Blauberg ook Elsschot. Enkel de toneelvoorstelling *Een Ontgoocheling* die voorzien was in het Elsschotjaar 2020 kon niet hernomen worden in 2021. Maar Elsschot zal ook in 2022 aanwezig blijven in Herselt en Elsschot-dorp Blauberg.

Theo Aerts en Herwig Schroyen werken aan een programma om Elsschot in de klas te brengen, op een toegankelijke manier voor kinderen in het lager onderwijs. De Herseltse scholen zullen hun eerste publiek zijn, maar misschien kunnen zij ambassadeurs voor Elsschot worden bij de jeugd, ook buiten Herselt. Theo en Herwig werken ook aan een cahier over Elsschot in Blauberg dat in 2022 zal worden uitgegeven. Er zal in 2022 ook opnieuw theater worden gebracht in de schuur van brasserie *De Verlossing* en ook de vertelwandelingen worden opnieuw aangeboden. Beide activiteiten waren bijzonder succesvol en zullen ook bovenlokaal gepromoot worden als ankerpunten voor toerisme in Herselt en Blauberg en in de mooie Merodestreek.

De wandeling 'Op stap met Willem Elsschot' zal voorgedragen worden vanuit de gemeente Herselt als wandeling van het jaar van de provincie Antwerpen. Hopelijk komen we terecht op de shortlist en langs deze weg willen we de lezers van het WEG alvast oproepen om voor deze wandeling te stemmen! De winnaar van deze provinciale prijs kan rekenen op een heleboel bijkomende publiciteit, iets wat Alfons De Ridder wel zou geapprecieerd hebben.

De Blaubergse en Herseltse Elsschottianen zullen Elsschot dus blijven in de kijker zetten in 2022. We kijken er alvast naar uit om jullie allemaal eens te mogen begroeten in Blauberg, op weg met Elsschot.

Er staan grote dingen te gebeuren...

Op 10 april 1999 werden in Antwerpen de statuten ondertekend van het Willem Elsschot Genootschap door vijf stichtende leden. Ze werden pas gepubliceerd in het *Belgisch Staatsblad* op 23 december 1999, maar toen waren de activiteiten al opgestart. Op 16 juli 1999 vond de eerste bestuursvergadering plaats en in september 1999 verscheen het eerste nummer van *Achter de schermen* onder de veel belovende titel *Er staan grote dingen te gebeuren...*

En of die gebeurd zijn! U leest nu het **vijftigste nummer** van *Achter de schermen*, jaargang 22, nr. 1-2, december 2021. Door nostalgie aangespoord, poseerde het huidige bestuur opnieuw voor het prachtige standbeeld van de grootmeester. Daarvoor had beeldhouwer Wilfried Pas een paar ton brons nodig. Net niet genoeg blijkbaar om de strofe uit het gedicht *Tot den arme*, dat hij had uitgekozen als opschrift, mee in brons te laten gieten. Dat euvel werd op 19 mei 2007 hersteld:

De schaduw van het nieuwe standbeeld van Willem Elsschot, net voor de onthulling, gemaakt uit cortenstaal op initiatief van de gemeente Herselt.

Toch is ons aller vleesch en bloed
van ééne soort; en dat de regen
ons aller voetspoor weg zal vegen
dat zien ook zij en weten 't goed.

De coronapandemie heeft het organisatoren van activiteiten de voorbije twee jaar niet gemakkelijk gemaakt. Het voor 2020 geplande benefietdiner *Lijmen bij Dwaallicht* kon uiteindelijk plaats vinden op 21 en 22 september. De deelnemers, die al in 1999 hadden ingeschreven, werden verdeeld over twee dagen. Wij zijn onze gastsprekers dankbaar dat zij bereid waren om hun verhaal tweemaal te brengen voor een enthousiast publiek. De teksten werden opgenomen in deze *Achter de schermen*. Ondertussen noteren wij de datum van 20 april 2022 voor het volgende diner. De nodige info volgt 'ten gepasten tijde'.

Zoals u zelf heeft kunnen vaststellen, ziet het ledenpakket voor 2022 er weer mooi uit. Niet alle publicaties zijn onmiddellijk beschikbaar, maar er wordt naarstig gewerkt om alles binnen een redelijke termijn van de persen te laten rollen.

Wij wensen u alvast een schitterend jaar 2022. Misschien vindt u dan de gelegenheid om een bezoekje te brengen aan de gemeente Herselt. Daar kunt u twee prachtige wandelingen verkennen. Een uitvoerig verslag lees je ook in dit nummer. Wij hopen dat de coronapandemie uw leesvreugde niet komt verstoren. Op hoop van zegen!

Cyriel Van Tilborgh

Antwerpen 16/07/1999. Ter gelegenheid van de eerste bestuursvergadering van het WEG. Jan Maniewski, Cyriel Van Tilborgh, Vic van de Reijt, Walter Mees en Wieneke 't Hoen.

Antwerpen 2/08/2021: Jan Maniewski, Cyriel Van Tilborgh, Vic van de Reijt, Koen Rymenants, Ann Van de Peer en Thijs Wierema.

COLOFON

Deze editie van de nieuwsbrief *Achter de schermen*, uitgegeven door het Willem Elsschot Genootschap v.z.w., verscheen in december 2021 in een oplage van 500 exemplaren, bestemd voor de leden van het WEG.

Lezersservice

<http://www.weg.be>
info@weg.be

Bank

België:

IBAN: BE30 4098 5788 4111

BIC: KREDBEBB

Secretariaat

Wezelsebaan 195 | 2900 Schoten | België

Tel. & fax: + 32 3 666 78 70

Redactie

Cyriel Van Tilborgh

(cyriel.van.tilborgh@skynet.be)

Thijs Wierema

Tel: + 31 20 6 242 950

Bestuur

Cyriel Van Tilborgh

Vice-voorzitter: Vic van de Reijt

Bestuursleden:

Jan Maniewski

Ann Van de Peer

Koen Rymenants

Thijs Wierema

WEG-fotograaf: Alain Giebens

(alain.giebens@skynet.be)

Administratieve ondersteuning: Iris De Rijcker

Ereleden WEG

Letterenhuis

Canvas

De Morgen

De Standaard

Ernst & Young

Gazet van Antwerpen

Het Belang van Limburg

KANTL

Lay-out & druk

Jan Vanriet, Jan Depover

EPO